

Anonymní dárcovství gamet ve světle rozsudku ve věci *Gauvin-Fournis a Silliau proti Francii**

Anonymous Gamete Donation in the Light of the Judgment in *Gauvin-Fournis and Silliau vs. France*

Jakub Valc**

Abstrakt

Článek se zabývá kritickou analýzou dlouho očekávaného rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Gauvin-Fournis a Silliau proti Francii*, ve kterém byla poprvé řešena problematika anonymního dárcovství gamet jako příčina vzniku kolize mezi právem znát svůj původ a ochranou jiných lidských práv nebo veřejných zájmů. V této souvislosti je vysvětleno, že dané právo je sice výslovně zakotveno v Úmluvě o právech dítěte, ale k jeho faktické ochraně zásadně dochází až ve vazbě na výklad čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Na podkladě judikatury Evropského soudu pro lidská práva v příbuzných tématech je poté zdůvodněno, že právo znát svůj původ je integrální součástí práva na identitu a práva na soukromý život, což míru volného uvážení státu značně omezuje. Tyto poznatky jsou následně využity jako východiska podrobného rozboru dotčeného rozsudku a v něm použité argumentace.

Klíčová slova

Asistovaná reprodukce; dárcovství gamet; anonymita; právo na soukromý život; právo znát svůj původ; nejlepší zájem dítěte; volné uvážení.

Abstract

The article deals with a critical analysis of the long-awaited judgment of the European Court of Human Rights in *Gauvin-Fournis and Silliau v. France*, which for the first time addressed the issue of anonymous gamete donation as a cause of conflict between the right to know one's origins and the protection of other human rights or public interests. In that context, it is explained that, although the right in question is expressly enshrined in the Convention on the Rights of the Child, its protection in fact occurs, in principle, only in connection with the interpretation of Article 8 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. On the basis of the case law of the European Court of Human Rights on related topics, it is then argued that the right to know one's origins is an integral part of the right to identity and the right to private life, which severely restricts the state's margin of appreciation. These findings are then used as the basis for a detailed analysis of the judgment in question and the reasoning used therein.

* Tento článek je výsledkem badatelské činnosti podporované Grantovou agenturou České republiky v rámci grantového projektu č. 23-04883S „Etické a právní aspekty dárcovství pohlavních buněk“.

** JUDr. PhDr. Jakub Valc, Ph.D., LL.M., Advokát; Katedra právní teorie, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Advocate; Department of Legal Theory, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: Jakub.Valc@law.muni.cz / ORCID: 0000-0002-4080-2679 / Scopus ID: 57998579900

Keywords

Assisted Reproduction; Gamete Donation; Anonymity; Right to Private Life; Right to Know One's Origins; the Best Interests of the Child; Margin of Appreciation.

Úvod

V současné době existuje celosvětová síť reprodukčních klinik, které nabízejí různé služby v oblasti asistované reprodukce jako způsobu řešení neplodnosti nebo předcházení dědičného přenosu negativních genetických predispozicí. Za tímto účelem využívají různé medicínské postupy, které vždy reflektují povahu zdravotních problémů nebo jiných překážek bránících přirozenému početí geneticky zdravého dítěte. Výjimkou nejsou ani případy, kdy musí být do celého procesu zapojeny třetí osoby ve smyslu náhradní matky nebo dárců gamet¹, jejichž role je předem časově a věcně ohraničena, aniž by měla do budoucna vést k zachování nebo vytvoření právní a sociální vazby k dítěti. Navzdory tomu nelze význam účasti těchto osob na asistované reprodukci bagatelizovat, protože mohou mít skrze genetické nebo biologické aspekty zásadní vliv na fyzický a psychický vývoj dítěte.² Z toho důvodu může mít takové dítě legitimní zájem na získání informací o svém skutečném původu, včetně okolností, za kterých bylo počato a narozeno. Přesto se lze setkat s legislativními přístupy, které umožňují nebo dokonce vyžadují, aby identita biologického rodiče zůstala před dítětem utajena. Stejně je tomu tak v případě anonymního dárcovství gamet, jehož uzákonění bývá běžně zdůvodňováno snahou o ochranu soukromí dárce, zachování stability rodinných vztahů nebo zajištění dostatečného počtu dárců pro účely asistované reprodukce. Lze tedy konstatovat, že uzákonění principu anonymity představuje svébytný lidskoprávní problém, protože vyvolává kolizi různých individuálních a veřejných zájmů.

Cílem tohoto článku je kritický rozbor rozsudku Evropského soudu pro lidská práva (dále „ESLP“) ve věci *Gauvin-Fournis a Silliau proti Francii*,³ ve kterém bylo poprvé autoritativně posouzeno, zda a v jaké formě lze uzákonění anonymity dárcovství gamet považovat za nepřipustný zásah do práva znát svůj původ. Za tímto účelem budou nejprve vymezeny různé legislativní přístupy k anonymitě dárcovství gamet v jednotlivých evropských státech, včetně zohlednění stanoviska Parlamentního shromáždění Rady Evropy. Následně bude věnována pozornost ukotvení a výkladu práva znát svůj původ v Úmluvě o právech dítěte (dále „ÚOPD“),⁴ a to v kontextu požadavku na respektování jeho nejlepšího zájmu. Zejména s ohledem na omezenou osobní působnost této formy právní ochrany bude dále

¹ Pojem „gamety“ vyjadřuje souhrnného označení vajíček a spermií jako buněk pohlavních či reprodukčních.

² Rozlišování genetického a biologického rodičovství má význam proto, že porodit dítě může rovněž žena, která s ním není geneticky spojena. Na druhou stranu nelze význam doby těhotenství a aktu porodu bagatelizovat nebo zcela opomíjet, protože lze hovořit o existenci vazby biologické. Dané rozlišení naopak nemá smysl ve vztahu k otci dítěte, neboť se u něj budou obě kategorie z povahy věci překrývat. V následujícím textu proto budu považovat genetické a biologické otcovství za synonyma, přičemž budu z praktických důvodů jednotně používat pojmy „biologický rodič“ a „biologický původ“. Viz VALC, J. *Právo na život a biomedicína*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020.

³ Rozsudek ESLP ze dne 7. 9. 2023, *Gauvin-Fournis a Silliau proti Francii*, č. stížností 21424/16 a 45728/17.

⁴ Úmluva OSN publikovaná pod č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte.

zohledněno spojení daného práva s právem na soukromý život ve smyslu čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále „EÚLP“).⁵ V této souvislosti bude proveden rozbor judikatury ESLP týkající se nejen určování a popírání otcovství, ale také anonymních porodů. Přestože se jedná o svébytné oblasti právní regulace, umožňují formulovat všeobecná východiska ochrany práva znát svůj původ a s tím spojené limity jeho omezení ve prospěch lidských práv jiných osob nebo veřejných zájmů. Jedná se o nezbytné kroky k vytvoření teoretického základu pro závěrečný a svoji povahou komplexní rozbor výše uvedeného rozsudku, včetně souvisejícího posouzení toho, zda je ve vazbě na povahu a ochranu práva znát svůj původ skutečně projevem kontinuity v rozhodování.

1 Právní regulace anonymního dárčovství gamet v Evropě

Ohledně právní regulace kontroverzních otázek běžně neexistuje na mezinárodní úrovni konsensus, což se projevuje v pluralitě legislativních přístupů. Výjimkou není ani oblast asistované reprodukce a s ní spojené dárčovství gamet. V současné době neexistuje žádná mezinárodní smlouva, která by závazně stanovila komplexní právní rámec pro provádění těchto medicínských postupů. Tím spíše je obtížné hledat jednotné řešení pouze dílčích aspektů dané problematiky, mezi které patří rovněž problém anonymity dárčovství gamet. Odpověď na otázku, zda může být identita dárce vajíčka nebo spermie zákonem zcela nebo z části utajena, neposkytuje ani Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicině (dále „ÚoLPB“).^{6,7} Obdobně lze argumentovat ve vztahu k právu Evropské unie. Přestože byla přijata směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/23/ES ze dne 31. 3. 2004 o stanovení jakostních a bezpečnostních norem pro darování, odběr, vyšetřování, zpracování, konzervaci, skladování a distribuci lidských tkání a buněk (dále „tkáňová směrnice“), která oblast dárčovství gamet v určitých ohledech harmonizuje, řešení anonymity celého procesu ponechává na úvaze členských států.⁸ Změnu tohoto přístupu poté nelze očekávat ani v blízké budoucnosti, protože návrh nového nařízení o látkách lidského původu z roku 2022, které by mělo současnou právní úpravu nahradit, jednoznačné řešení rovněž neposkytuje.⁹

⁵ Úmluva Rady Evropy publikovaná pod č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

⁶ Úmluva Rady Evropy publikovaná pod č. 96/2001 Sb. m. s., o přijetí Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicině.

⁷ Přesto daný právní dokument zakotvuje všeobecně platná východiska v oblasti poskytování zdravotních služeb, což souvisí nejen s institutem informovaného souhlasu ve smyslu poučení o účelu, povaze a dopadech zákroku (čl. 5 ÚoLPB), ale také s právem na ochranu soukromí pacienta (dárce) ve vztahu k informacím o jeho zdraví (čl. 10 ÚoLPB). Vysvětlující zpráva nicméně počítá s tím, že mohou existovat výjimky z ochrany soukromí, a to za účelem odhalování pachatelů trestných činů ve veřejném zájmu nebo určování příbuzenského vztahu v zájmu ochrany práv jiných osob. Viz Explanatory Report to the Convention for the protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine. *Council of Europe* [online]. [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16800ccde5>

⁸ V tomto směru je rozhodující úvodní bod (29) a čl. 14 odst. 3 tkáňové směrnice.

⁹ Návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady o standardech jakosti a bezpečnosti látek lidského původu určených k použití u člověka a o zrušení směrnic 2002/98/ES a 2004/23/ES.

Právní úprava v této oblasti se proto historicky utvářela na úrovni evropských států.¹⁰ Původně bylo možné pozorovat inklinaci k anonymitě celého procesu, což bylo odůvodňováno snahou o ochranu soukromí dárců a jejich rodin, včetně zájmu na dostatečném přísunu gamet k provádění asistované reprodukce.¹¹ Současně byla zdůrazňována potřeba zachování stability emocionálních vztahů mezi dítětem a osobami, které o něj od narození pečovaly. Od 80. let minulého století však začalo docházet k uznání pozitivního vlivu přístupu k informacím o svém původu na individuální identitu, která se utváří na základě sebepečetí jednotlivce, tedy skrze jeho subjektivní vnímání sebe samotného jako osoby mající nějaké osobnostní charakteristiky, které ho činí tím, kým ve skutečnosti je, nebo kým by měl být.^{12,13} Právo dopátrat se pravdy o svých skutečných kořenech se tak začalo odrážet nejen v regulaci tradičních oblastí, jako jsou utajené adopce, ale také v postupném prosazování zrušení nebo omezení striktní anonymity dárcovství gamet.¹⁴

Prvním evropským státem, který přistoupil ke zrušení anonymity dárcovství gamet, bylo v roce 1984 Švédsko.¹⁵ Postupně se začaly přidávat další evropské státy, mezi které lze chronologicky zařadit mimo jiné Německo (1989), Rakousko a Švýcarsko (1992), Norsko (2003), Nizozemsko (2004), Spojené Království (2005), Finsko (2007), Irsko (2015), Portugalsko (2018) nebo Francii (2022).¹⁶ Okolnosti přijetí právní úpravy založené na principu „otevřené identity“ však byly v těchto státech rozdílné. Zatímco někde se jednalo o důsledek přímé legislativní činnosti, jinde byla jedním z hlavních impulsů iniciativa ze strany soukromých osob pátrajících po dárcích jako biologických rodičích soudní cestou, jako tomu bylo

¹⁰ Například Švýcarsko nebo Německo ovšem stále umožňuje pouze darování spermatu, nikoliv vajíček. Viz VALC, J. Menschenrechtliche Aspekte der anonymen Samen- oder Eizellspende und ihre Berücksichtigung in der Judikatur des EGMR. *MenschenRechtsmagazin* [online]. 2023, roč. 28, č. 1, s. 41 [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné z: https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/58477/file/mrm2023_01.pdf

¹¹ K rizikům nebo obavám na straně dárce v případě „odtajnění“ viz PENNING, G. The dangers of being a sperm donor. *Reproductive BioMedicine Online* [online]. 2021, roč. 2021, č. 5, s. 771–773 [cit. 30. 1. 2024]. Dostupné z: [https://www.rbmojournal.com/article/S1472-6483\(21\)00404-1/pdf](https://www.rbmojournal.com/article/S1472-6483(21)00404-1/pdf)

¹² Studie navíc ukazují, že zamezení přístupu k informacím o vlastním původu vedlo v některých případech ke krizi identity a ke vzniku problémů se „sebepřijetím“. Viz ALLAN, S. *Donor Conception and the Search for Information: From secrecy and anonymity to openness*. New York: Routledge, 2017, s. 34.

¹³ Tento názor však bývá některými autory zpochybňován. Viz např. FREEMAN, T. Gamete donation, information sharing and the best interests of the child: An overview of the psychosocial evidence. *Monash Bioethics Review* [online]. 2015, roč. 33, č. 1 [cit. 30. 1. 2024]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4900443/>

¹⁴ BLYTH, E. a kol. Donor-Conceived People's Views and Experiences of Their Genetic Origins: A Critical Analysis of the Research Evidence. In: BEIER, K. a kol. (eds.). *Assistierte Reproduktion mit Hilfe Dritter: Medizin – Ethik – Psychologie – Recht*. Berlin: Springer, 2020, s. 362. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-662-60298-0_24

¹⁵ FRITH, L. Gamete donation and anonymity: The ethical and legal debate. *Human Reproduction* [online]. 2001, roč. 16, č. 1, s. 819 [cit. 27. 1. 2024]. Dostupné z: <https://academic.oup.com/humrep/article/16/5/818/2913452>

¹⁶ BINET, J. R. Comparative study on access of persons conceived by gamete donation to information on their origins. *Council of Europe* [online]. Strasbourg, 2022, s. 28 [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/cdcj-2021-20e-final-publication-format-17122022/1680a97134>

ve Spojeném Království.¹⁷ Německo a Portugalsko naopak reprezentují státy, kde bylo utváření právní úpravy výrazně ovlivněno zásahem tamních ústavních soudů, když posoudily uzákonění anonymity dárce gamet jako protiústavní.^{18,19} Ačkoliv tedy probíhal vývoj v těchto státech různým způsobem, nakonec vedl ke zrušení anonymity dárce gamet, resp. k zakotvení možnosti identitu dárce zpřístupnit.

Ke zpřístupnění identity dárce nicméně dochází za určitých podmínek, které jsou v jednotlivých státech regulovány autonomně. Hlavní rozdíl spočívá ve stanovení věku, od kterého mohou být dítěti údaje o dárce zpřístupněny. Setkat se můžeme s věkovou hranicí 14, 15, 16 nebo 18 let,²⁰ z čehož však mohou být zákonem stanoveny výjimky, pakliže to odůvodňuje zvláštní zájem na straně dítěte.²¹ Za účelem realizace práva znát svůj původ pak typicky dochází ke zřízení centrálního registru, který spravuje příslušný orgán veřejné moci, přičemž jsou do něj povinně zapisovány údaje o dárce, které mohou být dítěti a jiným oprávněným osobám (typicky zákonným zástupcům) za určitých podmínek zpřístupněny.²² Obecně však platí, že mezi dítětem a dárce nevzniká žádná právní vazba ve smyslu rodičovské odpovědnosti. Dítě navíc musí respektovat soukromí dárce a jeho rodiny, aniž by si mohlo vynucovat nějakou formu navázání kontaktu. Samotný dárce pak musí být na počátku celého procesu informovaně poučen o všech důsledcích darování, včetně možnosti zpřístupnění jeho osobních údajů.²³ Dotčené státy se však musely vypořádat s otázkou, zda má být zrušení anonymity aplikováno zpětně, tedy na osoby, které darovaly své gamet v době, kdy jim

¹⁷ Typickou ukázkou je Spojené Království, kde došlo ke změně právní úpravy ve vazbě na soudní řízení vedené v roce 2002 ve věci Joanna Rose proti Secretary of State for Health and Human Fertilisation and Embryology Authority (HFEA), ve kterém bylo britským soudem konstatováno, že získání informací o biologických rodičích je součástí práva na informace ohledně své vlastní identity. Blíže viz BAUMANN, A. *Becoming Donor-Conceived: The Transformation of Anonymity in Gamete Donation*. Bielefeld: transkript Verlag, 2022, s. 88–98. DOI: <https://doi.org/10.14361/9783839457313-001>

¹⁸ V Německu byl stěžejní nálezh Spolkového ústavního soudu ze dne 31. 1. 1989, B VerfG NJW 1989, 891, ve kterém bylo uznáno právo znát svůj původ jako základní právo spadající pod právo na svobodný rozvoj osobnosti a lidskou důstojnost ve smyslu čl. 1 a čl. 2 Základního zákona. V této souvislosti Spolkový ústavní soud argumentoval tím, že znalost vlastního původu je klíčová pro utváření individuality a sebepojetí jednotlivce. Blíže viz MÜLLER, H. *Das Recht auf Kenntnis der Abstammung*. In: BEIER, K. a kol. (eds.). *Assistierte Reproduktion mit Hilfe Dritter: Medizin – Ethik – Psychologie – Recht*. Berlin: Springer, 2020, s. 101–102. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-662-60298-0_6

¹⁹ V Portugalsku došlo k zásahu tamního ústavního soudu mnohem později, a to rozhodnutím ze dne 24. 4. 2018, 225/2018, které vedlo k novelizaci právní úpravy. Viz CORREIA, M., REGO, M., NUNES, R. *The Right to Be Forgotten versus the Right to Disclosure of Gamete Donors' ID: Ethical and Legal Considerations*. *Acta Bioethica* [online]. 2021, roč. 27, č. 1, s. 70 [cit. 17. 10. 2023]. DOI: <https://doi.org/10.4067/S1726-569X2021000100069>

²⁰ Většina evropských států vyžaduje dosažení zletilosti (18 let). Mezi tyto státy patří např. Chorvatsko, Finsko, Irsko, Švýcarsko, Malta, Spojené království, Dánsko nebo Česká republika. Věk 16 let naopak stanovuje Německo, Nizozemsko a Švédsko. Od 15 let lze nově žádat o zpřístupnění informací o dárce v Norsku. Hranice 14 let je poté stanovena v Rakousku. V Nizozemsku dále existuje hranice 12 let, ale jen k některým údajům. Viz BINET, op. cit., s. 28–30.

²¹ Takto lze postupovat typicky ze zdravotních důvodů, přičemž žadateli mohou být zákonní zástupci dítěte, jak je výslovně stanoveno například v rakouské právní úpravě. Viz § 20 odst. 2 Fortpflanzungsmedizingesetz (FMedG).

²² Ke zřízení daného registru mnohdy dochází speciálním zákonem. Stejně tomu bylo v Německu, kde nabyl ke dni 1. 7. 2018 účinnost Samenspendenregistergesetz (SaRegG), jehož vedením je pověřen Spolkový institut pro léčiva a medicínské produkty. Viz KÖPPEN, S. *Samenspende und Register*. München: Springer, 2020, s. 154.

²³ To ostatně vyplývá z obecných požadavků kladených na poskytnutí informovaného souhlasu.

byla anonymita zákonem garantována. Lze konstatovat, že v evropském právním prostředí převládla ochrana právní jistoty a legitimního očekávání dárce, byť jsou ve světě známy rovněž opačné přístupy.²⁴ Stanovisko dárce je pak rozhodující rovněž pro vymezení tzv. hybridních modelů právní úpravy, které sice obecně umožňují odhalení jeho identity, ale pouze za předpokladu, že s tím předem souhlasil. Možnost pozdějšího zpřístupnění identity dárce je nicméně přímo v rukou osob podstupujících asistovanou reprodukci, protože ty rozhodují, zda bude v jejich případě využit dárce se souhlasem nebo dárce bez souhlasu.²⁵

Některé evropské státy však princip anonymity dárce gamet v různých podobách stále uplatňují. Mezi tyto státy lze zařadit například Polsko, Slovinsko, Řecko, Lotyšsko, Srbsko, Belgie, Ukrajinu, Španělsko nebo Českou republiku.²⁶ V evropském právním kontextu se nicméně nejedná o dominantní přístup, což dokládá také průzkum zpracovaný v roce 2019, podle něhož je anonymita ve smyslu utajení identity dárce uplatňována celkem v 18 ze 43 pozorovaných evropských států,²⁷ zahrnující navíc ještě nedávno změněnou francouzskou právní úpravu. Některé z těchto států umožňují identitu dárce výjimečně zpřístupnit ze závažných zdravotních důvodů na straně dítěte, popř. také z jiných důležitých důvodů se souhlasem soudu (Litva).²⁸ K tomu je vhodné doplnit, že utajení identity dárce automaticky neznamena, že by nemohly být v některých z těchto států dítěti poskytnuty alespoň neidentifikovatelné údaje o dárce, ať už se týkají jeho zdravotního stavu (Řecko, Srbsko, Španělsko, Slovensko), roku a místa narození (Polsko), věku a povolání (Litva a Česká republika²⁹) nebo některých fyziologických vlastností (Belgie a Ukrajina).³⁰

²⁴ Se zpětnou účinností došlo ke zrušení anonymity v australském státě Victoria. Jinde bylo dodatečně odtajnění umožněno jen na principu dobrovolnosti (např. Spojené Království). Viz KELLY, F. From Stranger to Family or Something in Between: Donor Linking in an Era of Retrospective Access to Anonymous Sperm Donor Records in Victoria, Australia. *International Journal of Law, Policy and the Family* [online]. 2019, roč. 33, č. 3, s. 279 [cit. 19. 10. 2023]. DOI: <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebz011>

²⁵ Uplatnění hybridního neboli duálního modelu se však může lišit. Zatímco v textu uvedený systém je uplatňován v Dánsku, Irsko dává možnost volby samotnému dárce. Viz Blíže Viz BINET, op. cit., s. 32.

²⁶ Ibid., s. 27.

²⁷ Darování spermatu umožňuje 41 evropských států, přičemž u vajíček je toto číslo ještě nižší (38). Viz CALHAZ-JORGE, C. a kol. Survey on ART and IUI: legislation, regulation, funding and registries in European countries: The European IVF-monitoring Consortium (EIM) for the European Society of Human Reproduction and Embryology (ESHRE). *Human Reproduction Open* [online]. 2020, č. 1 [cit. 28. 1. 2024]. Dostupné z: <https://academic.oup.com/hropen/article/2020/1/hoz044/5715201#supplementary-data>

²⁸ Ibid.

²⁹ V české republice je požadavek na zachování vzájemné anonymity obecně stanoven v § 10 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, přičemž dává současně příjemcům gamet a z nich narozené zletilé osobě výslovně právo žádat pouze zpřístupnění údajů o zdravotním stavu dárce. Vystává proto otázka, zda je sdělování také výše uvedených neidentifikovatelných údajů (věk a povolání) v souladu s daným pravidlem. V každém případě je tento postup k praxi reprodukčních klinik uplatňován, což potvrzuje také vyjádření předsedy výboru sekce asistované reprodukce České gynekologicko-porodnické společnosti a vedoucího lékaře IVF klinik v Olomouci Štěpána Machače. Problém je však v tom, že právní nároky lze z pouhé medicínské praxe nebo doporučení odborných společností jen těžko dovozovat, což je spojeno se značnou mírou právní nejistoty. Obecně bude totiž záležet na postupu konkrétní kliniky, a to navíc pouze za situace, že se dítě vůbec dozví o tom, jak bylo počato, což mu ze zákona nemusí být na rozdíl od adoptovaných dětí vůbec sděleno. Viz KOUBOVÁ, K. Nepřehlédíme práva dětí narozených z asistované reprodukce, míní právník Valc. Země, které odtajnilly dárce spermií a vajíček, jich teď mají nedostatek, opouje odborník Machač. *Český rozhlas* [online]. 2. 9. 2022 [cit. 22. 10. 2023]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/neprehlizeme-prava-deti-narozenyh-z-asistovane-reprodukce-mini-pravnik-valc-8818651>

³⁰ BINET, op. cit., s. 34.

Z toho lze dovozovat, že přístup k anonymitě dárcovství gamet není v Evropě jednotný. Za převažující lze nicméně považovat legislativní přístupy, které obligatorní utajení identity dárce nestanovují. Tím spíše tvoří menší skupinu evropské státy, které vyjma údajů o zdravotním stavu dárce neumožňují ani zpřístupnění jiných neidentifikovatelných údajů. Současné nelze opomenout ani skutečnost, že v některých z dotčených států je na politické úrovni diskutováno o zrušení nebo zmírnění anonymity, popř. již byly v minulosti učiněny neúspěšné pokusy o takovou změnu legislativy.^{31,32} Tím logicky vzniká tlak na ostatní evropské státy, aby tento trend ve svých právních řádech reflektovaly, tedy od koncepce založené na striktní anonymitě dárcovství gamet upustily. K zesílení tohoto tlaku přispívá také doporučení Parlamentního shromáždění Rady Evropy (dále „Parlamentní shromáždění“) 2156 (2019), které sice nemá právně závaznou povahu, ale vyjadřuje v podstatě první jednoznačné stanovisko k dané problematice na centrální úrovni. V něm se Parlamentní shromáždění výslovně vymezuje vůči anonymnímu dárcovství gamet, protože podle jeho názoru zcela opomíjí nejlepší zájem dítěte a jeho právo znát svůj původ, které je potřeba vůči jiným individuálním nebo veřejným zájmům spravedlivě vyvažovat. Z toho důvodu Parlamentní shromáždění Výboru ministrů doporučilo, aby vydal vůči členským státům doporučení ohledně zrušení principu anonymity s účinky pro darování učiněná v budoucnu. Retrospektivně by mělo být odtajnění údajů po vzoru některých evropských států možné pouze se souhlasem dárce nebo za předpokladu, že by se jednalo výlučně o údaje zdravotního charakteru.³³

K tomu je vhodné doplnit, že na dané doporučení bylo ze strany Výboru ministrů písemně reagováno, a to způsobem, který nevyjadřuje natolik jednoznačné stanovisko směrem ke zrušení anonymity dárcovství gamet. Přestože je v něm ve shodě s Parlamentním shromážděním poukazováno na nutnost vyvažování v kolizi stojících práv dotčených osob a veřejných zájmů, je současně s odkazem na stanoviska kompetentních orgánů zdůrazněno, že je obtížné nalézt nějaké proporcionální řešení. Obecně se navíc jedná o velmi citlivou oblast, přičemž mezi členskými státy Rady Evropy nepanuje ohledně řešení nastolených otázek konsensus. Všechny tyto okolnosti podle příslušného výboru vyžadují rozsáhlejší veřejnou diskusi a důkladné zohlednění všech právních, etických a sociálních souvislostí. Výsledkem by mělo být vydání pouze nezávazného doporučení, které nemá a priori spočívat v požadavku na zrušení anonymity, ale spíše má napomoci členským státům při hledání rovnováhy při ochraně všech dotčených principů a hodnot.³⁴ Je tedy zřejmé, že jednoznačné stanovisko Parlamentního shromáždění nebylo ze strany Výboru ministrů potvrzeno, neboť je z jeho reakce na dané doporučení patrný spíše zdrženlivý postoj, které nespočívá v potřebě přijetí jasného řešení, které by mohlo nebo muselo být na národní úrovni

³¹ BINET, op. cit., s. 35.

³² Tak tomu ostatně bylo také v ČR, kde však zatím nebyly snahy o odstranění anonymity dárcovství gamet úspěšné. Viz Sněmovní tisk 371 Novela z. o specifických zdravotních službách. *PS ČR* [online]. [cit. 22. 10. 2023]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=7&t=371>

³³ PARLIAMENTARY ASSEMBLY. Recommendation 2156 (2019): Anonymous donation of sperm and oocytes: balancing the rights of parents, donors and children. *Council of Europe* [online]. 12. 4. 2019 [cit. 22. 10. 2023]. Dostupné z: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=27680>

³⁴ COMMITTEE OF MINISTERS. Reply to Recommendation 2156 (2019): Anonymous donation of sperm and oocytes: balancing the rights of parents, donors and children. *Council of Europe* [online]. 14. 10. 2019 [cit. 22. 10. 2023]. Dostupné z: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=28259>

implementováno. Lze proto považovat přinejmenším za paradoxní, že je na jednu stranu zdůrazňována potřeba reflektovat všechny dotčené individuální a veřejné zájmy, ale současně není důrazně odmítnut ani model právní úpravy, který přístup dítěte k jiným než zdravotním údajům neumožňuje, byť by s tím dárce výslovně souhlasil.

2 Právo znát svůj původ v Úmluvě o právech dítěte

V současné době je právo dítěte³⁵ znát svůj původ výslovně zakotveno pouze v čl. 7 ÚoPD, ve kterém je uvedeno, že: „Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.“ Při výkladu daného práva je pak nutné reflektovat jeho úzké sepjetí s právem na identitu podle čl. 8 ÚoPD. Znalost vlastních kořenů a původu může mít totiž zásadní vliv na sebevímání jednotlivce, včetně s tím spojeného formování jeho identity. Ačkoliv je v daném článku výslovně hovořeno jen o právu na zachování identity, nepochybně požívá ochrany rovněž možnost jejího autonomního utváření, a to mimo jiné na základě pravdivých informací o svém skutečném původu.³⁶

Výkladové stanovisko UNICEF poté potvrzuje, že právo znát své rodiče zahrnuje rovněž rodiče v biologickém slova smyslu, aniž by se současně muselo jednat o rodiče sociální.³⁷ V minulosti byla ochrana tohoto práva spojována zejména s problematikou utajených adopcí nebo anonymních porodů. Vlivem používání metod asistované reprodukce za účasti třetí osoby však začalo být právo znát svůj původ diskutováno rovněž ve vazbě na další oblasti, včetně anonymního dárcevodství gamet.³⁸ Obecně pak platí, že ochrana daného práva je pozitivním závazkem smluvních států, kterého se mohou zprostit jen za předpokladu, že jeho uplatnění není v konkrétním případě objektivně možné. Typicky se bude jednat o případy opuštěných dětí mimo zdravotnické zařízení³⁹, pakliže nejsou k dispozici žádné

³⁵ „Dítětem“ se podle čl. 1 ÚoPD rozumí: „každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilostí dosaženo dříve.“

³⁶ ARKADAS-THIBERT, A. Article 8: The Right to Preservation of Identity. In: VAGHRI, Z. (ed.). *Monitoring State Compliance with the UN Convention on the Rights of the Child*. Cham: Springer, 2022, s. 61–62. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-84647-3_7

³⁷ Autor zde a ve zbytku textu záměrně používá pojem „sociální rodiče“, a to rovněž pro označení žadatele/žadatelů o asistovanou reprodukci za účasti třetí osoby, ačkoliv se bude zpravidla jednat také o rodiče v právním slova smyslu. Preference označení „sociální rodiče“ je odůvodněna tím, že v diskusi o významu znalosti vlastního původu na psychosociální vývoj dítěte bývá oproti jeho genetickým/biologickým vazbám k určité osobě stavěn do kontraposice význam znalosti identity osob, které o něj od narození pečují, neboť k nim má zásadně vytvořenu silnou emocionální vazbu. Pro diskusi ohledně povahy a vymezení práva znát svůj původ naopak není natolik relevantní právní vztah mezi dítětem a rodičem, neboť má spíše formální charakter. Viz např. GOLOMBOK, S. a kol. Social versus biological parenting: Family functioning and the socio-emotional development of children conceived by egg or sperm donation. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*. 1999, roč. 40, č. 4, s. 519–527; BOS, H., BALEN, F. van. Children of the new reproductive technologies: social and genetic parenthood. *Patient Education and Counseling*. 2010, roč. 81, č. 3, s. 429–435.

³⁸ Kromě toho je relevantní rovněž problematika náhradního mateřství, během kterého se navíc může jednat nejen o identitu matky genetické, ale rovněž matky biologické, kterou může být jiná osoba (náhradní matka).

³⁹ V tomto ohledu lze diskutovat legitimitu tzv. baby boxů, které jsou rovněž v České republice využívány, aniž by existovala jednoznačná právní úprava. Blíže viz KRÁLÍČKOVÁ, Z. A Child at risk. The Czech Republic experience. *International and Comparative Law Review*. 2012, roč. 12, č. 2, s. 92.

indicie, které by umožnily totožnost biologických rodičů vypátrat. Stejně tak může nastat situace, že neprovdaná žena sice porodí dítě ve zdravotnickém zařízení, ale identitu jeho otce nezná nebo záměrně zamlčí, aniž by stát měl reálnou možnost poskytnutí takové informace a její zanesení do příslušné úřední evidence efektivně vynucovat. Obecně se jedná o objektivní okolnosti, které jsou mimo dispoziční sféru zákonodárce. Od toho je třeba odlišovat zákonem stanovené utajení identity biologických rodičů, což je projevem politického rozhodnutí.⁴⁰

Vyvstává proto otázka, zda může být zakotvení anonymity dárce gamet legitimně zdůvodněno. V této souvislosti hraje významnou roli nejlepší zájem dítěte, který je vymezen v čl. 3 ÚOPD: „*Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.*“ Jedná se o základní stavební kamen a hodnotové východisko daného právního dokumentu, který se jako dynamický koncept promítá do posuzování rozsahu a způsobu ochrany všech práv dítěte.⁴¹ V tomto pojetí lze nejlepší zájem dítěte považovat za základní interpretační právní princip, který vyžaduje upřednostnění výkladu právní úpravy, který je ve prospěch blaha dítěte.⁴² To má na reálnou ochranu práva dítěte znát svůj původ dva důsledky. Předně platí, že nejlepší zájem dítěte může být použit jako argument ve prospěch ochrany jeho práva znát svůj původ na úkor ochrany práv jiných osob nebo veřejných zájmů, pakliže je s nimi v kolizi.^{43,44} V tomto ohledu UNICEF zdůrazňuje, že ochranu soukromí dárce a jeho rodiny lze zajistit rovněž pomocí administrativních nebo soudních opatření, která ho budou chránit před případným vynucováním nevyžádaného kontaktu, pakliže

⁴⁰ VALC, J. Právo znát genetický původ jako součást osobnostních práv dítěte počatého anonymním způsobem. *Právník*. 2018, roč. 157, č. 9, s. 756.

⁴¹ V širším významu je nejlepší zájem dítěte spojen s jeho blahem (well-being), které je třeba hodnotit na podkladě individuálních okolností, zejména ve vazbě na postavení dítěte a jeho zkušenosti. Obecně poté platí, že nejlepší zájem dítěte nelze vykládat a aplikovat v rozporu s ochranou práv v rámci ÚOPD nebo jiných mezinárodních smluv. Viz UNHCR. *UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child* [online]. 2008, s. 14 [cit. 21. 10. 2023]. <https://www.unhcr.org/fr-fr/en/media/unhcr-guidelines-determining-best-interests-child>

⁴² Kromě toho lze nejlepší zájem dítěte pojímat také jako subjektivní hmotné právo nebo jako procedurální pravidlo. V prvním případě se jedná o samostatně aplikovatelné právo (self-executing), kterého se lze v soudním nebo jiném řízení přímo dovolávat. V druhém případě lze poté nejlepší zájem dítěte chápat jako požadavek na zohlednění specifického postavení dítěte při postupu v řízení a při vydání rozhodnutí, což souvisí s přijetím odpovídajících procesních záruk a opatření. Viz General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1). *Committee on the Rights of the Children* [online]. 2013, s. 4 [cit. 21. 10. 2023]. Dostupné z: https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc/crc_c_gc_14_eng.pdf

⁴³ Současné se nejedná o absolutní princip v tom smyslu, že by musel za všech okolností převážet nad ochranou práv jiných osob nebo veřejných zájmů. Přestože původní zakotvení principu nejlepšího zájmu dítěte v čl. 2 Deklarace práv dítěte (1959) počítalo s jeho pojetím jako „prvoradého hlediska“, následně došlo ke zmírnění požadavku na jeho naprostou prioritizaci, o čemž ostatně svědčí dikce čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož má být nejlepší zájem dítěte „toliko“ předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se jeho osoby. Viz RUGGIERO, R. Article 3: The Best Interest of the Child. In: VAGHRI, Z. (eds.). *Monitoring State Compliance with the UN Convention on the Rights of the Child*. Cham: Springer, 2022, s. 22. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-84647-3_3

⁴⁴ Spojení nejlepšího zájmu dítěte s jeho právem znát svůj původ zdůraznil také Výbor pro práva dítěte. Viz Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention No. CRC/C/15/Add.188. *Committee on the Rights of the Child* [online]. 2002, s. 8 [cit. 27. 1. 2024]. Dostupné z: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G02/453/81/PDF/G0245381.pdf?OpenElement>

by k němu mělo navzdory předcházejícímu poučení dítěte docházet. K často diskutované obavě z úbytku dárců poté UNICEF dodává, že není podle aktuálních studií opodstatněná, přičemž ani v opačném případě by neměla být touha bezdětných párů uspokojována k újmě dítěte, které je v celém procesu nejzranitelnější.⁴⁵ Kromě toho může použití daného principu korigovat výklad práva znát svůj původ z perspektivy samotného dítěte. Konkrétně lze argumentovat tím, že odepření přístupu k informacím o vlastním původu může být za specifických okolností v nejlepším zájmu dítěte, pakliže by ho získání takové informace mohlo výrazně poškodit. Podle názoru UNICEF by však nemělo ani v takových případech docházet k definitivnímu odepření realizace práva dítěte znát svůj původ, protože hodnocení jeho nejlepšího zájmu může být v čase proměnlivé.⁴⁶

Je navíc třeba rozlišovat získání obecné informace o způsobu početí na straně jedné a konkrétní informace o identitě biologického rodiče na straně druhé. V právních systémech zakotvujících zákaz anonymity dárcoství gamet dochází zásadně ke zpřístupnění identity dárce výlučně na žádost a až v pozdějším věku, kdy by již mělo být ke stanovisku dítěte přihlíženo (čl. 12 ÚoPD).⁴⁷ Se zpřístupněním identity a případnou snahou o vzájemné (dobrovolné) navázání kontaktu mezi dárce a dítětem navíc bývá spojena možnost využití adekvátní formy odborného poradenství, aby byl takový postup a jeho výsledek pro obě strany konstruktivní a nepoškozující.⁴⁸ Použití principu nejlepšího zájmu dítěte jako univerzálního argumentu proti možnosti žádat o zpřístupnění identity dárce se proto jeví jako nepřesvědčivé. Složitější otázka však vyvstává ve vztahu k zjištění prosté informace o tom, že k početí došlo pomocí darovaných gamet, což bude typicky předpokladem pro pozdější podání výše uvedené žádosti. Dítě totiž nemůže předem ovlivnit, zda takovou informaci chce obdržet či nikoliv. Rozhodnutí může učinit buďto přímo zákonodárce, nebo může ponechat volbu na sociálních (právních) rodičích. První varianta vyjadřuje převzetí odpovědnosti státu, ale současně vylučuje nebo značně omezuje možnost zohlednění individuální situace dítěte, kterou znají sociální rodiče nejlépe. Druhá varianta sice umožňuje nejlepší zájem dítěte individualizovat, ale skrze autonomní posouzení sociálních rodičů, jejichž vlastní zájem nemusí se skutečných (nejlepším) zájmem dítěte korespondovat. Mohou být totiž motivováni k zatažení rozhodných okolností, pakliže by podle nich mohly vést k narušení vzájemného vztahu nebo výlučné emocionální vazby s dítětem. Nelze však spolehlivě zamezit tomu, že dítě se o okolnostech svého původu dozví jinak nebo v nevhodnou dobu⁴⁹, což může negativně ovlivnit nejen jeho osobnost, ale také důvěru k sociálním rodičům. Uvedené

⁴⁵ Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. *UNICEF* [online]. Geneva: United Nations Children's Fund, 2007, s. 108 [cit. 21. 10. 2023]. <https://www.unicef.org/reports/implementation-handbook-convention-rights-child>

⁴⁶ Ibid., s. 107.

⁴⁷ BINET, op. cit., s. 26–30.

⁴⁸ Viz např. Leitlinien für die psychosoziale Beratung im Rahmen der Gametenspende. *Beratungsnetzwerk Kinderwunsch Deutschland* [online]. 2020, s. 4 [cit. 21. 10. 2023]. <https://www.bkid.de/wp-content/uploads/2020/05/Leitlinien-Gametenspende-2020.pdf>

⁴⁹ Konkrétně může dítěti takovou informaci sdělit nějaký příbuzný nebo jiná osoba, která má o okolnostech jeho početí povědomí. Kromě toho může samo dítě vnímat skutečnost, že se od svých rodičů nebo sourozenců fyziologicky výrazně odlišuje, což může být očekávatelným důsledkem využití darovaného vajíčka nebo spermatu.

důvody svědčí pro závěr, že dítě by se mělo již v raném věku vhodným způsobem dozvědět o tom, že jeho sociální rodiče nejsou rodiči v biologickém slova smyslu.⁵⁰ Tento legislativní přístup ostatně převažuje rovněž v oblasti regulace utajených adopcí, přičemž není důvod k tomu, aby bylo jinak postupováno ve vztahu k dětem z darovaných gamet, protože mají stejný zájem na odhalení pravdy ohledně svého skutečného původu.⁵¹

3 Právo znát svůj původ v dosavadní judikatuře ESLP

Navzdory výše uvedeným závěrům je nutné připustit, že ÚoPD je založena na východisku, že každému dítěti musí být pro jeho tělesnou a duševní nezralost poskytována zvláštní právní ochrana, jejímž smyslem je zajistit optimální podmínky pro všestranný a zdravý rozvoj jeho osobnosti.⁵² Z toho vyplývá již uvedené omezení osobní působnosti daného právního dokumentu, protože se z hlediska oprávněných subjektů vztahuje na fyzické osoby v postavení dítěte, přičemž jako rozhodující kritérium je stanovena věková hranice 18 let, pokud není zletilosti podle národních právních předpisů dosaženo dříve.⁵³ Je však pochybné, že nějaká osoba může mít zájem na odhalení svého původu také později, což může ovlivnit mimo jiné skutečnost, kdy se o rozhodných okolnostech svého početí dozvěděla. To je první důvod, proč je potřeba věnovat zvýšenou pozornost také jiným způsobům ochrany práva znát svůj původ na mezinárodní či regionální úrovni. Druhý důvod souvisí se způsobem a efektivitou poskytované ochrany. Díky přijetí Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte o komunikačním postupu (dále „Opční protokol o KP“)⁵⁴ byla Výboru pro práva dítěte svěřena pravomoc přijímat a projednávat nejen mezistátní, ale také individuální oznámení (stížnosti) na porušení některého z práv dítěte garantovaných v ÚoPD nebo dodatkových protokolech. Při splnění procedurálních podmínek⁵⁵ stanovených Opčním protokolem o KP a jednacím řádem⁵⁶ tak Výbor pro práva dítěte může vést řízení

⁵⁰ Provedené studie ostatně ukazují, že většina dětí počatých z darovaných gamet by se chtěla dozvědět okolnosti o svém početí již v útlém věku. Současně bylo zjištěno, že velká část sociálních rodičů není nakloněna tomu, aby informace o způsobu početí dítěti sdělila, čímž lze argumentovat pro zakotvení odpovídající povinnosti zákonem, byť její vymáhání může být problematické. Srov. SÄLEVAARA, M., SUIKKARI, A. M., SÖDERSTRÖM-ANTILLA, V. Attitudes and disclosure decisions of Finnish parents with children conceived using donor sperm. *Human Reproduction* [online]. 2013, roč. 28, č. 10, s. 2747 [cit. 21. 10. 2023]. DOI: <https://doi.org/10.1093/humrep/det313>; SKOOG, A. a kol. Psychosocial aspects of identity-release gamete donation – perspectives of donors, recipients, and offspring. *Uppsala Journal of Medical Sciences* [online]. 2020, roč. 125, č. 2, s. 177–178 [cit. 21. 10. 2023]. DOI: <https://doi.org/10.1080/03009734.2019.1696431>

⁵¹ Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child, op. cit., s. 107.

⁵² Viz také preambule Úmluvy o právech dítěte.

⁵³ Čl. 1 Úmluvy o právech dítěte.

⁵⁴ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure. *United Nations* [online]. [cit. 27. 1. 2024]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-communications>

⁵⁵ Jednou z podmínek (až na výjimky) je vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků a dodržení roční lhůty, jejíž běh začíná od okamžiku vyčerpání těchto prostředků. Viz čl. 7 písm. e) a h) Opčního protokolu o KP.

⁵⁶ Rules of procedure under the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure. *United Nations* [online]. Committee on the Rights of the Child [cit. 27. 1. 2024]. Dostupné z: https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/opic_rules_of_procedure.doc

o oznámeních předložených ze strany jednotlivců nebo skupin jednotlivců, které může zahrnovat nejen ústní slyšení, ale také vyšetřování na místě. Je však třeba zdůraznit, že aplikace dané procedury je podmíněna ratifikací opčního protokolu. Současně je nutné doplnit, že případné pochybení může vést buďto ke smírcímu řešení se souhlasem stran, anebo k vydání stanoviska a doporučení Výboru pro práva dítěte, kdy smluvní stát má povinnost ve lhůtě šesti měsíců písemně sdělit přijatá nebo zamýšlená opatření k nápravě.⁵⁷ V doktríně je proto uváděno, že těmto stanoviskům a doporučením chybí právní relevance závazného rozsudku, protože má konstatované porušení spíše deklaratorní charakter.^{58,59}

V evropských podmínkách má proto zásadní význam především EÚLP, protože zakotvuje vlastní a z hlediska výsledku efektivní mechanismus institucionální ochrany skrze rozhodovací činnost ESLP.⁶⁰ Právo znát svůj původ sice není v daném právním dokumentu výslovně zakotveno, ale závazek státu k jeho ochraně lze dovozovat z extenzivního a evolutivního výkladu práva na soukromý a rodinný život podle čl. 8 EÚLP. Důvodem je skutečnost, že rozsah daného práva je velmi široký, protože dopadá na různé aspekty života člověka a jeho vystupování v mezilidských vztazích, k čemuž dochází na podkladě neustále se měnících společenských a technologických podmínek.⁶¹ Ve vztahu k ochraně práva znát svůj původ má zásadní význam především vymezení kategorie soukromého života, kterou nelze vyčerpávajícím způsobem definovat.⁶² Podle judikatury ESLP nicméně soukromý život obecně zahrnuje různé projevy tělesné a psychické integrity, přičemž se projevuje v nej-různějších aspektech identity člověka, která má nejen osobní, ale také sociální rozměr.⁶³ Ochrana soukromého života totiž dopadá na autonomní a svobodný rozvoj osobnosti, což kromě sebepojetí a seberozvoje jednotlivce zahrnuje také navazování, rozvíjení a udržování různých forem vztahů s jinými osobami.⁶⁴

Komplexní pojetí osobnosti poté otevírá prostor pro ochranu práva jednotlivce získat informace o jeho minulosti, pokud jsou významné pro utváření a zachování personální identity. Takové informace mohou mít různou povahu. Mohou se týkat podmínek a průběhu výchovy jednotlivce v náhradní rodinné péči, včetně přístupu k souvisejícím záznamům

⁵⁷ Čl. 11 Opčního protokolu o KP; Pravidlo 28 Jednacího řádu.

⁵⁸ WESTPHALOVÁ, L., ŠÍNOVÁ, R. Nejlepší zájem dítěte. *Právník*. 2019, roč. 158, č. 12, s. 1093.

⁵⁹ V rámci oficiální evidence individuálních oznámení (stížností) nebylo nalezeno žádné oznámení nebo výsledky jeho projednání, které by se týkalo přímo čl. 7 ÚoPD, resp. práva dítěte znát svůj původ. Viz OHCHR Juris Database. *OHCHR* [online]. [cit. 27. 1. 2024]. Dostupné z: <https://juris.ohchr.org/>

⁶⁰ Čl. 34 a násl. EÚLP.

⁶¹ ROAGNA, I. *Protecting the right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights: Council of Europe human rights handbooks* [online]. Strasbourg: Council of Europe, 2012, s. 9–10 [cit. 21. 10. 2023]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/roagna2012_en

⁶² Viz např. rozsudek ESLP ze dne 16. 12. 1992, *Niemietz proti Německu*, stížnost č. 13710/88; rozsudek ESLP ze dne 29. 7. 2002, *Pretty proti Spojenému království*, č. stížnosti 2346/02.

⁶³ K tomu viz např. rozsudek ESLP ze dne 25. 9. 2018, *Denisov proti Ukrajině*, č. stížnosti 76639/11; rozsudek ESLP ze dne 4. 12. 2008, *J. a Marper proti Spojenému Království*, č. stížnosti 30562/04 a 30566/04.

⁶⁴ K tomu viz např. rozsudek ESLP ze dne 23. 3. 2017, *A.-M.V. proti Finsku*, č. stížnosti 53251/13; rozsudek ESLP ze dne 28. 4. 2003, *Peck proti Spojenému Království*, č. stížnosti 44647/98; rozsudek ESLP ze dne 8. 4. 2021, *Vávříčka a další proti České republice*, č. stížnosti 47621/13 a pět dalších.

vedeným ze strany orgánů sociálních služeb.⁶⁵ Naopak může vitální zájem jednotlivce na odhalení vlastní minulosti spočívat v pátrání po svém biologickém původu, což se může rovněž prospektivně dotýkat osobní a právní sféry jiných osob.⁶⁶ Tím vzniká kolize různých individuálních a veřejných zájmů, jejíž řešení je v judikatuře ESLP již tradičně spojováno zejména s případy určování nebo popírání otcovství a anonymních porodů, na základě kterých budou v následujících částech textu vymezena základní východiska ochrany práva znát svůj původ.⁶⁷

3.1 Určování a popírání otcovství

Při vymezení kolidujících zájmů je třeba rozlišovat případy určování a popírání otcovství. Co se týče první z uvedených kategorií, bude na jedné straně dán zájem konkrétní osoby dozvědět se identitu svého biologického otce⁶⁸ (aspekt vyhledávací) a domoci se jejího uznání ze strany orgánů veřejné moci (aspekt uznávací).⁶⁹ Na straně druhé se bude zpravidla nacházet kolidující zájem domnělého otce nepodstoupit testy DNA a nebýt vystaven souvisejícím procesním povinnostem.⁷⁰ K tomu mohou přistoupit rovněž práva třetích osob nebo veřejné zájmy. Pokud je například usilováno o určení otcovství k již zemřelé osobě, může být dotčeno nejen právo na zachování důstojnosti zemřelého, ale také legitimní zájem jeho pozůstalých na neporušitelnosti lidských ostatků, které by musely být za účelem provedení odběru vzorku DNA exhumovány.⁷¹ Jiným příkladem může být snaha domoci se obnovy již dávno skončeného řízení vůči konkrétní osobě z důvodu dříve nedostupné možnosti použití testů DNA⁷², což pochopitelně naráží na zájem v podobě právní jistoty a důvěry ve výsledky soudního rozhodování.⁷³

Ukázkou řešení kolize mezi zájmy dítěte a domnělého otce je rozsudek ESLP ve věci *Mikulić proti Chorvatsku*⁷⁴, ve kterém bylo poprvé zdůrazněno spojení soukromého života s identitou

⁶⁵ Rozsudek ESLP ze dne 7. 7. 1989, *Gaskin proti Spojenému Království*, č. stížnosti 10454/83.

⁶⁶ Rozsudek ESLP ze dne 4. 9. 2002, *Mikulić proti Chorvatsku*, č. stížnosti 53176/99.

⁶⁷ To samozřejmě nepochybně skutečnost, že právo získat informace o své vlastní identitě v souvislosti se vztahem mezi dítětem a rodičem, včetně právního uznání daného vztahu, bylo diskutováno rovněž v kontextu jiných témat, zejména náhradního materství. Viz např. rozsudek ESLP ze dne 26. 6. 2014, *Mennesson proti Francii*, č. stížnost 65192/11; rozsudek ESLP ze dne 26. 6. 2014, *Labassee proti Francii*, č. stížnost 65941/11.

⁶⁸ Jak již bylo vysvětleno, u otce lze genetické a biologické rodičovství obecně chápat jako jednu kategorii.

⁶⁹ MULLIGAN, A. Anonymous gamete donation and Article 8 of the European Convention on Human Rights: The case for incompatibility. *Medical Law International* [online]. 2022, roč. 22, č. 2 [cit. 17. 10. 2023]. DOI: <https://doi.org/10.1177/09685332221096210>

⁷⁰ Tento zájem lze vnímat obzvláště citlivě za předpokladu, že se má v řízení jednat o okolnostech majících původ v dávné minulosti. Viz rozsudek ESLP ze dne 6. 10. 2010, *Backlund proti Finsku*, č. stížnosti 36498/05.

⁷¹ Rozsudek ESLP ze dne 13. 10. 2006, *Jäggi proti Švýcarsku*, č. stížnosti 58757/00.

⁷² Rozsudek ESLP ze dne 16. 9. 2020, *Boljević proti Srbsku*, č. stížnosti 47443/14.

⁷³ Zde je rovněž podstatné, po jaké době byla žádost o obnovu řízení a provedení testů DNA podána, včetně okolnosti, zda stěžovatel mohl mít o rozhodných okolnostech svého původu povědomí. To může nastat například tehdy, pokud jsou mu v dětství sděleny neopravdivé údaje o smrti biologického rodiče, přičemž následně již není se svoji rodinou v přímém kontaktu. Viz rozsudek ESLP ze dne 15. 1. 2020, *Çapın proti Turecku*, č. stížnost 44690/09.

⁷⁴ *Mikulić proti Chorvatsku*, op. cit.

jednotlivce. Z hlediska skutkového stavu se jednalo o případ nezletilé stěžovatelky, která se narodila nemanželskému páru, přičemž její matka záhy iniciovala zahájení řízení o určení otcevnství vůči muži, kterého označovala za otce dítěte. V řízení však docházelo ke značným průtahům vlivem nespolečupráce domnělého otce stran podstoupení testů DNA, jehož součinnost nebyla před národními soudy efektivně vynucena. V této souvislosti ESLP konstatoval, že: „Úcta k soukromému životu vyžaduje, aby každý měl možnost zjistit podrobnosti o své identitě jako individuální lidské bytosti a aby právo jednotlivce na tyto informace mělo význam z důvodu jejich formativních důsledků pro jeho osobnost.“⁷⁵ Tím ESLP de facto potvrdil, že získání informací o vlastním původu představuje důležitý aspekt pro formování personální identity jednotlivce, přičemž spadá pod ochranu práva na soukromý život. Současne doplnil, že stát má pozitivní závazek vytvořit efektivní podmínky a opatření k tomu, aby se dotyčná osoba mohla reálně domoci ochrany daného práva, a to navzdory nespolečupráci nebo obstrukcím domnělého rodiče v soudním řízení nebo za předpokladu, že jsou určení biologické reality staveny do cesty jiné procesní překážky.⁷⁶ To bez dalšího nevyklučuje, že stát může z důvodu právní jistoty a ochrany jiných zájmů stanovit prekluzivní lhůtu k podání žaloby na určení otcevnství, jejíž uplatňování však musí zohledňovat individuální okolnosti případu, resp. důvody jejího zmeškání.⁷⁷ Obecně pak platí, že ani právo znát svůj původ není absolutní povahy, protože může být v souladu s čl. 8 odst. 2 EÚLP omezeno ve prospěch ochrany výše vymezených veřejných zájmů nebo práv jiných osob. Je však povinností státu hledat při vyvažování těchto kolidujících principů spravedlivou rovnováhu, přičemž za tímto účelem disponuje určitou mírou volného uvážení.⁷⁸

Tato míra uvážení je však ve vztahu k ochraně identity člověka značně omezena, což bylo dovozeno ve věci *Jäggi proti Švýcarsku*.⁷⁹ Zde se ESLP zabýval případem stěžovatele narozeného v roce 1939, který se až s odstupem několika desítek let domáhal určení otcevnství vůči osobě, která byla v rozhodnou dobu již po smrti, přičemž proti ní již bylo ještě před narozením stěžovatele vedeno řízení o určení otcevnství na podkladě žaloby opatrovníka, která byla pravomocně zamítnuta. Stěžovatel se proto před národními soudy neúspěšně domáhal obnovy řízení, a to mimo jiné s poukazem na dříve nedostupnou možnost využití testů DNA na lidských ostatcích domnělého otce. ESLP se proto musel zabývat vyvažováním práva stěžovatele na soukromý život s již výše uvedeným právem na zachování důstojnosti zemřelého a legitimním zájmem pozůstalých na neporušitelnosti jeho ostatků. V této souvislosti zdůraznil, že při hodnocení přiměřenosti omezení práva na soukromý život jednotlivce je nutné rozlišovat význam nebo důležitost jednotlivých aspektů nebo dílčích projevů tohoto práva. Právo na identitu je podle názoru ESLP třeba považovat za integrální součást práva na soukromý život, protože je při jeho vyvažování nutné postupovat obzvláště

⁷⁵ Jedná se o překlad autora. Viz *Mikulic proti Chorvatsku*, op. cit., bod 54.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Bez podstatných důvodů naopak nelze zmeškání dané lhůty zdůvodnit, notabene za situace, kdy došlo k podání návrhu na zahájení řízení až po několika desítkách let. Viz rozsudek ESLP ze dne 28. 2. 2022, *Lavančy proti Švýcarsku*, č. stížnosti 69997/17.

⁷⁸ K tomu viz např. rozsudek ESLP ze dne 26. 5. 1994, *Keegan proti Irsku*, č. stížnost 16969/90; rozsudek ESLP ze dne 26. 10. 1994, *Kroon a další proti Nizozemsku*, č. stížnosti 18535/91.

⁷⁹ Rozsudek ESLP ze dne 13. 10. 2006, *Jäggi proti Švýcarsku*, č. stížnosti 58757/00.

obezřetně, tedy vyžadovat uplatňování přísné kontroly.⁸⁰ Jedná se o obecný požadavek, který není a priori závislý na tom, v jakém věku je právo znát svůj původ reálně uplatněno. Podle ESLP se totiž zájem jednotlivce na objasnění vlastní biologické reality časem neoslabuje, ale může v dospělosti přetrvávat nebo se dokonce zesilovat.⁸¹ K tomu však může přistoupit další omezení volného uvážení za předpokladu, že je stěžovatelem osoba v postavení dítěte, notabene za situace, pokud by se z nějakých důvodů jednalo o dítě ve zvláště zranitelné nebo znevýhodněné pozici.⁸² ESLP totiž při svém rozhodování zohledňuje princip nejlepšího zájmu dítěte, ačkoliv není v EÚLP výslovně zakotven.⁸³ V důsledku toho lze konstatovat, že při vyvažování práva znát svůj původ sice stát disponuje určitou mírou uvážení, ale ta je výrazně omezena a může z ní být snadno vybočeno.

Právo znát svůj původ poté souvisí rovněž s problematikou popírání otcovství, které ostatně v řadě případů obligatorně předchází určení otcovství k jiné osobě. V řízení bude typicky prosazován individuální zájem na zpochybnění některé ze zákonných domněnek otcovství⁸⁴, popř. veřejný zájem na tom, aby právní stav reflektoval biologickou realitu. V kolizi může stát zejména právní jistota ohledně již založených rodinných poměrů, včetně případných dopadů na dítě, které po určitou dobu vyrůstá s přesvědčením, že někdo je jeho skutečným rodičem.⁸⁵ Na druhou stranu nelze vyloučit ani případy, kdy je na popření otcovství dán společný zájem právního otce a osoby, která má být jeho dítětem.⁸⁶ Popření otcovství totiž mohou stát v cestě pouze formální překážky, například marné uplynutí zákonem stanovené prekluzivní lhůty, ve které může být otcovství popřeno.⁸⁷ Ačkoliv stanovení takové lhůty posiluje právní jistotu, nelze ji stejně jako v případě určování otcovství uplatňovat zcela dogmaticky. Naopak je nutné zohledňovat nejen konkrétních důvody jejího zmeškání⁸⁸, ale také okolnost, zda bude mít popření otcovství zásadní dopad do života dítěte nebo umožní

⁸⁰ *Jäggi proti Švýcarsku*, op. cit., bod 37.

⁸¹ Intenzita zásahu do právní sféry stěžovatele může být vyšší zejména za předpokladu, že po svém skutečném původu pátral dlouhodobě, což mělo za následek psychické problémy a s tím spojenou krizi identity. Viz *Jäggi proti Švýcarsku*, op. cit.

⁸² Tímto způsobem se ESLP vyjádřil ve věci *A.M.M. proti Rumunsku*, kde problém nespočíval pouze v nespolečné domnělce otce ohledně podstoupení testu DNA (viz řízení ve věci *Mikulíč proti Chorvatsku*), ale také v rezignaci národních soudů na provedení důkazů a ochranu zájmů handicapovaného dítěte. Jeho neúspěch v řízení byl totiž spojován mimo jiné s procesní pasivitou na straně matky, která byla v průběhu řízení převzata do sociální péče, aniž by byla v této souvislosti zajištěna adekvátní forma právního zastoupení dítěte. Viz rozsudek ESLP ze dne 14. 5. 2012, *A.M.M. proti Rumunsku*, č. stížnosti 2151/10.

⁸³ COLLINSON, J. Making the best interests of the child a substantive human right at the centre of national level expulsion decisions. *Netherlands Quarterly of Human Rights* [online]. 2020, roč. 38, č. 3 [cit. 17. 10. 2023]. DOI: <https://doi.org/10.1177/0924051920940167>

⁸⁴ Nemusí se vždy jednat o dítě nebo jeho matku, ale také domnělého biologického otce, který se ve svůj prospěch snaží zpochybnout právní otcovství jiného muže. Dříve učiněné určení nebo uznání otcovství jiné osoby pak nemůže být samo o sobě důvodem k tomu, aby nemohlo být takové řízení zahájeno. Viz rozsudek ESLP ze dne 13. 1. 2021, *Koychev proti Bulharsku*, č. stížnosti 32495/15.

⁸⁵ Rozsudek ESLP ze dne 10. 10. 2006, *Paulík proti Slovensku*, č. stížnosti 10699/05.

⁸⁶ Rozsudek ESLP ze dne 30. 6. 2020, *Bocu proti Rumunsku*, č. stížnosti 58240/14.

⁸⁷ *Paulík proti Slovensku*, op. cit.

⁸⁸ Podobně jako v případě určování otcovství (věc *Çapın proti Turecku*), také zde je při hodnocení důsledků zmeškání zákonné lhůty relevantní, zda stěžovatel o rozhodných okolnostech věděl či nikoliv. Viz rozsudek ESLP ze dne 24. 11. 2005, *Shofman proti Rusku*, č. stížnosti 74826/01.

pouze odstranění stavu založeného nevyvratitelnou právní domněnkou, která je v rozporu se sociální a biologickou realitou.⁸⁹

Nelze zpochybnit, že určování a popírání otcovství se od anonymního dárcevnství gamet v řadě ohledů odlišuje. Jak již bylo dříve vysvětleno, mezi dítětem a dárcevn gamet obecně nevzniká ze zákona ani na základě rozhodnutí příslušného orgánu žádná právní vazba, natož taková, která by byla spojena se vznikem rodičovské odpovědnosti. Jedná se o zohlednění samotné podstaty dárcevnství gamet, jehož smyslem je pouze poskytnout reprodukční buňky osobám, které nejsou schopny počít (geneticky zdravé) dítě přirozeným způsobem. Lze proto konstatovat, že u dárcevnství gamet je na rozdíl od určování a popírání otcovství zastoupen pouze aspekt vyhledávací, nikoliv uznávací. Žaloba na určení nebo popření otcovství navíc typicky směřuje vůči konkrétní osobě, jejíž identita je známa, byť se až do rozhodnutí jedná z biologického hlediska pouze o otce domnělého. Při snaze o prolomení anonymity dárcevnství gamet je naopak primárním účelem odhalení totožnosti dárce, nikoliv (úřední) potvrzení nebo vyvrácení biologické reality. Opomenout dále nelze ani rozdílné složení individuálních a veřejných zájmů, které se s právem znát svůj původ mohou dostat do kolize. Navzdory tomu není důvod k tomu, proč by nemohly být pro účely anonymního dárcevnství gamet přiměřeně aplikovány judikurní závěry ohledně povahy a významu práva znát svůj původ, zejména ve vazbě na omezení volného uvážení státu. V této souvislosti platí, že i osoba počatá pomocí darovaných gamet může mít v pozdějším věku zájem znát své biologické rodiče. Analogicky lze dále využít rovněž judikaturou dovozenou možnost omezení principu právní jistoty nebo prolomení nevyvratitelné domněnky otcovství, notabene za předpokladu, že s tím všechny dotčené osoby souhlasí. Ve státech uplatňujících princip striktní anonymity dárcevnství gamet (např. Česká republika) totiž také nelze identitu dárce zpřístupnit, ačkoliv by s tím výslovně souhlasil nebo o to dokonce aktivně usiloval. Úvahy stran právní jistoty pak mohou být užitečné pro diskusi ohledně (ne)možnosti zpětného prolomení anonymity.

3.2 Anonymní porody

Právo znát svůj původ nebylo v dosavadní judikatuře ESLP tematizováno pouze ve vazbě na určování a popírání otcovství, ale také v souvislosti s problematikou anonymních porodů. Za anonymní porod lze obecně považovat takový, kdy právní úprava umožňuje ženě porodit dítě ve zdravotnickém zařízení, aniž by byly známy nebo uchovány její skutečné identifikační údaje. Dítě je pak s předchozím souhlasem dotčené ženy umístěno do zařízení sociální péče a následně předáno k adopci. V důsledku toho se nemůže v budoucnu dopátrat svého biologického původu, resp. okolností narození. Od určování a popírání otcovství se případy anonymních porodů liší v tom, že zde není známa konkrétní osoba, vůči které má být řízení vedeno. Uplatnění práva znát svůj původ zde poté nesměruje k právnímu uznání biologické vazby, ale ke snaze dopátrat se totožnosti matky, která není dítěti známa.⁹⁰ To se promítá

⁸⁹ Rozsudek ESLP ze dne 12. 1. 2006, *Mizzi proti Maltě*, č. stížnosti 26111/02.

⁹⁰ Lépe řečeno, zpochybnění legitimacy takové právní úpravy se bude odvolávat na skutečnost, že objektivní nemožnost získat údaje o totožnosti matky v důsledku zákonem stanovené anonymity je nepřiměřeným zásahem do práva dítěte na soukromý život.

do specifické kolize individuálních a veřejných zájmů. Na tuto skutečnost ESLP výslovně poukázal v rozsudku ve věci *Odièvre proti Francii*⁹¹, když se zabýval případem stěžovatelky, která byla v souladu s francouzskými právními předpisy narozena při současném utajení totožnosti její matky. Na základě vyplnění příslušného formuláře dotyčná žena stěžovatelku jako své dítě opustila a vyslovila souhlas s tím, aby byla osvojena. Podle francouzské právní úpravy byla totožnost matky utajena, přičemž stěžovatelka mohla získat pouze neidentifikovatelné údaje týkající se dané osoby. Kromě toho mohla žádat o dodatečné odtajnění identity biologické matky, což však bylo podmíněno jejím souhlasem. Na jedné straně se tedy nacházelo právo stěžovatelky znát svůj původ jako součást práva na identitu. Na druhé straně stálo nejen právo matky na utajení její identity, ale také zájem adoptivních rodičů na stabilitě emocionálního vztahu s dítětem a zájem celé společnosti na předcházení potratům nebo opuštění nechtěných dětí mimo zdravotnické zařízení.

Ačkoliv ESLP připomněl, že míra volného uvážení je v případě zásahu do práva na identitu obecně striktně omezena,⁹² dospěl k závěru, že v projednávané věci nebyla ze strany členského státu překročena. Argumenty ESLP se opíraly nejen o povahu kolidujících zájmů, ale také o tvrzenou neexistenci evropského konsensu ohledně regulace anonymních porodů, na čemž je podstata doktríny volného uvážení v jejím extenzivním pojetí založena.⁹³ Za paradoxní lze považovat skutečnost, že ESLP dospěl k tomuto závěru přesto, že sám označil legislativní možnost porodit dítě při zachování anonymity celého procesu za ojedinělé. Navíc poněkud opomenul rozdíl v tom, že faktická nemožnost zjistit identitu biologického rodiče se z hlediska dopadů na personální identitu liší od případů určování nebo popírání otcovství. Jak již bylo uvedeno, totožnost domnělého nebo právem stanoveného otce je známa, přičemž smyslem řízení je dosáhnout nejen potvrzení nebo vyvrácení jeho biologické vazby k dítěti, ale také právního určení nebo popření rodičovského statusu. Podle názoru ESLP je však podstatné, že francouzské právní předpisy nějakým způsobem zohledňují právo dítěte znát svůj původ, když umožňují, aby stěžovatelka obdržela alespoň neidentifikovatelné údaje o biologické matce nebo žádala o získání souhlasu s úplným odhalením její identity. Je tedy zřejmé, že ESLP při hodnocení pozitivního závazku státu k zajištění ochrany práva znát svůj původ reflektoval snahu členského státu hledat nějaké proporcionální řešení vzniklé lidskoprávní kolize.⁹⁴

Vybočení z mezí volného uvážení bylo naopak shledáno v rozsudku ve věci *Godelli proti Itálii*,⁹⁵ ve kterém se jednalo o podobné skutkové okolnosti případu. Stěžovatelka byla po porodu opuštěna a se souhlasem biologické matky adoptována, o čemž se dozvěděla již ve věku 10 let, aniž by jí byly ze strany sociálních rodičů sděleny jakékoliv podrobnosti,

⁹¹ Rozsudek ESLP ze dne 13. 2. 2003, *Odièvre proti Francii*, č. stížnosti 42326/98.

⁹² Rozsudek ESLP ze dne 13. 10. 2006, *Jaggi proti Švýcarsku*, č. stížnosti 58757/00.

⁹³ Použití doktríny volného uvážení zde spočívá ve vytvoření minimálního standardu lidskoprávní ochrany, a to při současném zachování prostoru pro zohlednění politických, kulturních a společenských zvláštností na národní úrovni. Viz GERARDS, J. Margin of Appreciation and Incrementalism in the Case Law of the European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review* [online]. 2018, roč. 18, č. 3, s. 496 [cit. 22. 10. 2023]. DOI: <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngy017>

⁹⁴ MULLIGAN, op. cit.

⁹⁵ Rozsudek ESLP ze dne 18. 3. 2013, *Godelli proti Itálii*, č. stížnosti 33783/09.

což její dětství výrazně poznamenalo. Dokonce se na základě určitých indicií domnívala, že ve stejné vesnici žije její dvojče, protože se jednalo o dívku, která byla rovněž opuštěna a adoptována jinou rodinou, přičemž se narodila ve stejný den jako stěžovatelka. V dospělosti či spíše ve stáří se proto stěžovatelka obrátila na příslušný orgán veřejné moci s žádostí o zpřístupnění informací ohledně jejího biologického původu, což jí nebylo umožněno. Podle italských právních předpisů totiž byla identita matky stěžovatelky utajena, resp. její jméno nebylo v rodném listu uvedeno, protože porod probíhal v anonymním režimu. Základní rozdíl oproti případu Odièvre proti Francii spočíval v tom, že stěžovatelka neměla možnost domáhat se získání ani neidentifikovatelných údajů o své biologické matce. Stejně tak se nemohla pokusit získat její souhlas s odhalením identity.

ESLP dospěl k závěru, že členský stát v tomto případě nepřistoupil v podstatě k žádnému vyvažování v kolizi stojících individuálních a veřejných zájmů, protože zcela upřednostnil právo matky na zachování anonymity a veřejný zájem na předcházení potratům a opuštění nechtěných dětí mimo zdravotnické zařízení, aniž by jakkoliv vzal do úvahy ochranu práva stěžovatelky znát svůj biologický původ. Tím překročil meze volného uvážení a nedostál svému pozitivnímu závazku. V této souvislosti ESLP připomněl, že členský stát musí vždy hledat spravedlivou rovnováhu při vyvažování kolidujících principů, a to při zohlednění významu získání informací o vlastním původu na formování personální identity. Současně ESLP potvrdil výše uvedenou tezi, že postavení stěžovatelky se od postavení jiných osob usilujících o realizaci práva znát svůj původ odlišuje. Institut anonymních porodů totiž nelze zaměňovat s případy, kdy se nějaká osoba domáhá určení nebo popření otcovství konkrétní a jemu známé osoby. Naopak je nutné jednotlivé případy zásahu do práva na identitu rozlišovat, a to jak podle jejich povahy, tak podle individuálních okolností, které jsou s každou stížností neodmyslitelně spojeny.⁹⁶

Již s odkazem na výše uvedené srovnání institutů určování a popírání otcovství s institutem anonymních porodů lze dovodit, co mají anonymní porody společného s anonymním dárcevnstvím gamet. V obou případech je ze strany takto počaté nebo narozené osoby usilováno pouze o zpřístupnění údajů o identitě biologického rodiče, jakožto informace, která může mít podstatný význam pro autonomní rozvoj osobnosti. Rozdíl je naopak v tom, že kromě práva na soukromý život biologického rodiče budou ochranou práva znát svůj původ dotčeny různé veřejné zájmy. Zatímco u anonymních porodů se bude jednat o zájem na snížení potratů a předcházení případů zanechání novorozenců mimo zdravotnické zařízení, ve prospěch zachování anonymity dárcevnství gamet bude argumentováno především obavou z případného úbytku dárců, kteří jsou k provádění některých metod asistované reprodukce zapotřebí. Společným naopak může být veřejný zájem na neporušitelnosti emocionálního vztahu dítěte se sociálními (právními) rodiči, pakliže nakonec dojde k adopci dítěte, jehož porod probíhal anonymně. V důsledku toho by se dala poměrně dobře zdůvodnit analogie, resp. uplatnění judikатурních závěrů v analyzovaných případech anonymních porodů na problematiku anonymního dárcevnství gamet. Nelze samozřejmě rozporovat, že anonymní porod nemusí vždy vyústit v osvojení dítěte, které pak může zůstat bezprizorní, tedy právně volné a bez faktického rodinného zázemí. V případě anonymního

⁹⁶ Rozsudek ESLP ze dne 18. 3. 2013, *Godelli proti Itálii*, č. stížnosti 33783/09, body 49–58.

dárcovství gamet lze naopak obecně vycházet z předpokladu, že žadatelé se v souladu se zákonem stanou právními rodiči dítěte a budou o něj od narození pečovat, byť nelze ani zde zcela vyloučit následné odloučení. Tento rozdíl však není podle autora natolik relevantní, protože podstata uplatnění práva znát svůj původ v obou situacích spočívá v dopátrání se úplné pravdy o svém původu a okolnostech početí nebo narození, což může být pro jednotlivce zásadní při nalézání jeho vlastního „já“. Jinými slovy, stejnou touhu znát své skutečné kořeny může mít osoba vyrůstající ve vlastní rodině, v náhradní rodinné péči nebo také v dětském domově. Překážkou analogického uplatnění judikatury v oblasti anonymních porodů by bez dalšího neměla být ani citlivá etická povaha tématu, protože ta je vlastní také anonymnímu dárce gamet. Přesto jsou z etického hlediska oba institutu specifické, což se projevuje ve výskytu a zastoupení různých legislativních přístupů a může být z určitého úhlu pohledu použito pro zdůvodnění odlišného způsobu použití doktríny volného uvážení, resp. stanovení odlišného rozsahu volného uvážení, jak bude níže rozvedeno.

4 Anonymní dárce gamet optikou aktuálního rozhodnutí ESLP

Navzdory tomu, že lidskoprávní aspekty anonymního dárce gamet byly v odborné diskusi již dříve reflektovány,⁹⁷ nebylo možné spolehlivě konstatovat, zda a zejména jakým způsobem ESLP naváže na svoji dosavadní judikaturu v příbuzných tématech, která byla výše představena a hodnocena. Pozornost odborné veřejnosti se proto upínala na dlouho očekávaný rozsudek ESLP ve věci *Gauvin-Fournis a Silliau proti Francii*, k jehož vydání došlo 7. září 2023.⁹⁸ Jedná se o první rozhodnutí, ve kterém se ESLP autoritativně zabýval tím, zda ukotvení striktní anonymity dárce gamet ve francouzském právním řádu mělo při zohlednění nedávné změny právní úpravy za následek nepřipustný zásah do práva na soukromý život stěžovatelů ve smyslu čl. 8 a čl. 14 EÚLP. Následující část výkladu bude proto věnována představení skutkových a právních okolností daného případu, jeho právnímu posouzení a kritickému rozboru v něm obsažených závěrů.

4.1 Skutkový stav

Stěžovatelka (paní Gauvin-Fournis) se narodila v roce 1980, přičemž byla počata pomocí darovaného spermatu, což se od svých rodičů dozvěděla až v roce 2010, tedy téměř po 30 letech. Téhož roku se stěžovatelka obrátila na Bondyho centrum pro studium a konzervaci vajíček a spermií (CECOS) s žádostí o sdělení identity dárce spermatu a údajů o jeho věku, profesi, fyzickém popisu, motivaci k darování, celkovém počtu počatých dětí a anamnéze. Sdělení těchto informací však bylo stěžovatelce odepřeno. Proto se obrátila s žádostí na Komisi pro přístup k administrativním dokumentům (CADA), která vydala negativní stanovisko, a to s výjimkou údajů zdravotního charakteru. Následně první stěžovatelka

⁹⁷ Viz např. MULLIGAN, op. cit.; VALC, op. cit.; FARNÓS AMORÓS, E. Donor anonymity, or the right to know one's origins?. *Catalan Social Sciences Review* [online]. 2015, č. 5, s. 1–10 [cit. 30. 1. 2024]. Dostupné z: <https://www.raco.cat/index.php/CSSR/article/download/89668/392601>

⁹⁸ Původně se jednalo o dvě stížnosti, které byly spojeny ke společnému projednání.

podala správní žalobu, kterou se domáhala zrušení zamítavého stanoviska, uložení povinnosti sdělit informace o dárci a zaplatit na náhradu újmy částku 100 000 €. V této souvislosti první stěžovatelka disponovala lékařským potvrzením psychiatra, že zamezení přístupu k informacím o dárci jí způsobilo těžkou krizi identity. Přesto první stěžovatelka nebyla před národními soudy úspěšná, a to ani v rámci řízení o opravných prostředcích.⁹⁹

Obdobný skutkový stav byl dán v případě stěžovatele (pan Silliau), který se narodil v roce 1989 a byl počat rovněž pomocí darovaného spermatu. O této okolnosti se dozvěděl od svých rodičů v roce 2006, tedy ve věku 17 let. Stejně jako stěžovatelka, také stěžovatel se primárně obrátil na CECOS se žádostí o sdělení informací o dárci, který však na tuto žádost žádným formálním způsobem nezareagoval. Z toho důvodu stěžovatel podal žádost u CADA, která ji prohlásila za bezpředmětnou, neboť se nepodařilo dohledat odpovídající spisovou dokumentaci. Stěžovatel se proto obrátil na příslušný správní soud, a to se stejnými nároky, které byly uplatněny ze strany stěžovatelky. Přestože se nakonec podařilo spisovou dokumentaci dohledat, zdravotnické zařízení odmítlo s odkazem na zákon identitu dárce nebo neidentifikovatelné údaje o jeho osobě zpřístupnit.¹⁰⁰

4.2 Vývoj a současný stav francouzské právní úpravy

Ve Francii nebyla anonymita dárcevodství gamet dlouhou dobu stanovena přímo zákonem, ale byla uplatňována na základě činnosti Centra pro studium a uchování vajíček a spermií (CECOS). K legislativnímu ukotvení požadavku anonymity došlo až zákonem o dárcevodství a užívání prvků a produktů lidského těla, lékařské pomoci při plození a prenatalní diagnostice z roku 1994 (Law No. 94-654), který vyžadoval uplatňování principu striktní anonymity při dárcevodství všech částí lidského těla.^{101,102} Ve vztahu k dárcevodství gamet byly nicméně stanoveny dvě výjimky, které vyplývaly ze zákona o veřejném zdraví. První z nich spočívala v možnosti zpřístupnění informací o zdravotním stavu dárce ošetřujícímu lékaři osoby počaté pomocí darovaných pohlavních buněk.¹⁰³ Druhá dokonce umožnila zpřístupnění identity dárce, avšak pouze v situaci, kdy u něj byla diagnostikována závažná genetická anomálie, aby mohly být učiněny potřebné kroky v oblasti prevence a genetického poradenství.¹⁰⁴ Postupně se nicméně začaly prosazovat tendence ke změně právní úpravy směrem ke zrušení anonymity. Již v roce 1998 byla přijata zpráva vyšetřovací komise Národního shromáždění o právech dítěte, která navrhovala změnu nastavených podmínek směrem k uznání práva dítěte znát svůj původ. Na to navazovalo stanovisko Národního poradního výboru pro etiku a pro biologické a zdravotnické vědy z roku 2005, které poukazovalo

⁹⁹ *Gauvin-Fournis a Silliau proti Francii*, op. cit., body 4–19.

¹⁰⁰ *Ibid.*, body 20–28.

¹⁰¹ BRUNET, L., KUNSTMANN, J. M. Gamete donation in France: The future of the anonymity doctrine. *Medicine, Health Care and Philosophy* [online]. 2013, roč. 16, č. 1 [cit. 30. 1. 2024]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/230756393_Gamete_donation_in_France_The_future_of_the_anonymity_doctrine

¹⁰² Zpřístupnění informací o dárci gamet bránila právní úprava obsažená v čl. 16-8 občanského zákoníku (Code civil) a v čl. L. 1211-5 zákona o veřejném zdraví (Code de la santé publique).

¹⁰³ Čl. L. 1244-6 zákona o veřejném zdraví.

¹⁰⁴ Čl. L. 1131-1-2 zákona o veřejném zdraví.

na potřebu umožnění přístupu dětí z anonymních porodů k neidentifikovatelným údajům o jejich matce, včetně budoucí změny ve prospěch osob narozeným z darovaných gamet. Tento záměr potvrdily také studie z roku 2009 a 2018, které poukázaly na potřebu odstranění striktní anonymity, neboť má negativní dopady na psychiku takto počatých osob. Následující legislativní snahy však nebyly úspěšné, a to zejména kvůli obavě z celkového úbytku dárců a zatajování okolností početí ze strany sociálních rodičů.¹⁰⁵ Ke změně došlo až přijetím nového zákona o bioetice z roku 2021 (Act No. 2021-1017), který zakotvil možnost domáhat se po dosažení zletilosti u příslušné komise zpřístupnění identity dárce nebo neidentifikovatelných údajů o jeho osobě. Současně však dotčená právní úprava stanovila odlišný režim pro osoby, které byly uměle počaty ještě před platností zákona, protože ty musejí pro zpřístupnění těchto informací získat souhlas dárce, kterému byla v době darování anonymita zákonem garantována.¹⁰⁶ V opačném případě musí být záznamy zničeny.¹⁰⁷

4.3 Argumentace stěžovatelů

Stěžovatelka namítala, že došlo k neoprávněnému zásahu do jejího práva na identitu. V této souvislosti argumentovala tím, že právní úprava je ve vztahu k zákazu zpřístupnění údajů o dárce ve prospěch dítěte neurčitá, přičemž sice za určitých podmínek umožňuje přístup ke zdravotním údajům dárce, ale jen ve prospěch lékaře. Podle stěžovatelky proto nebyla dosažena spravedlivá rovnováha mezi kolidujícími zájmy, což ostatně potvrzují četné studie, které na potřebu změny francouzské právní úpravy v dané oblasti dlouhou dobu poukazovaly. Ačkoliv členské státy disponují určitou mírou volného uvážení, musí být zohledněna skutečnost, že většina států zakotvuje zákaz anonymity. Nelze navíc opomenout riziko psychického strádání a dopadů na rozvoj osobnosti stěžovatelky a osob v obdobné pozici, pakliže mají pouze omezený přístup ke zdravotním údajům o dárce, které neumožňují plně uplatnění práva na identitu. Tyto informace navíc nezahrnují ony psychické problémy a neumožňují eliminovat riziko vzniku pokrevních příbuzenství. Stěžovatelka dále zdůraznila, že případné odtajnění identity dárce by její vztahy se sociálními rodiči nijak nenarušilo, přičemž údajný úbytek dárců nepotvrzují zahraniční zkušenosti. Podle stěžovatelky lze dále spatřovat analogii s případy anonymních porodů, ve kterých je přístup k neidentifikovatelným údajům o biologickém rodiči umožněn, včetně možnosti žádat o zpřístupnění identity se souhlasem. Ani nový zákon z roku 2021 navíc nezaručuje přístup ke všem uvedeným informacím o dárce, přičemž neřeší situaci dárců, jejichž spisy nelze dohledat nebo kteří již zemřeli, protože nemohou souhlas dodatečně udělit. Před rokem 1994 navíc nebyla anonymita zákonem garantována, což se sice následně změnilo, ale výslovně pouze vůči příjemcům biologického materiálu, nikoliv uměle počatým dětem. Druhý stěžovatel argumentoval v podstatě stejným způsobem, přičemž namítal rovněž porušení svého práva na rodinný život, a to kvůli již uvedenému riziku založení rodiny s osobu mající stejného rodiče.¹⁰⁸

¹⁰⁵ *Gawin-Fournis a Silliau proti Francii*, op. cit..

¹⁰⁶ Zde je nutné zohlednit prováděcí předpisy k danému zákonu, a to vyhlášku č. 2022-1187 ze dne 25. 8. 2022 o přístupu k neidentifikujícím údajům a identitě dárce třetí strany.

¹⁰⁷ *Ibid.*, body 37–57.

¹⁰⁸ *Ibid.*, body 82–96.

4.4 Argumentace vlády

Ve svém vyjádření vláda zdůraznila, že právní úprava obsažená v zákoně z roku 1994 byla přijata dlouhou dobu předtím, než se stěžovatelé dozvěděli o okolnostech svého početí, přičemž nevyvolávala žádné pochybnosti ohledně jejího výkladu a aplikace. Zásada anonymity celého procesu reflektovala ochranu veřejného pořádku a směřovala k ochraně práv a svobod jiných osob ve smyslu čl. 8 odst. 2 EÚLP. Podle názoru vlády bylo uplatňování principu anonymity dárcevnství gamet nejen v zájmu dárce a sociálních rodičů, ale také samotného dítěte, neboť dodatečné zjištění odlišného původu může vést k narušení jeho identity. Na rozdíl od stěžovatelů vláda dále argumentovala tím, že ohledně právní regulace těchto otázek neexistuje v rámci Rady Evropy konsensus, protože mají mít členské státy široký prostor pro uvážení ohledně vyvažování v kolizi stojících individuálních a veřejných zájmů. Podle názoru vlády lze považovat zakotvení anonymity celého procesu za přiměřené a nezbytné řešení, ze kterého jsou navíc stanoveny výjimky terapeutického charakteru. Při hledání spravedlivého rovnováhy je navíc nutné vzít do úvahy také veřejný zájem na zachování etiky, solidarity a úcty k lidskému tělu, což jsou zásady, které jsou ve francouzském právu uplatňovány vůči darování všech částí lidského těla. Vláda poté zastává názor, že postavení dětí počatých z darovaných gamet je třeba odlišovat od postavení dětí, které byly v důsledku anonymního porodu opuštěny. Dárcevnství gamet je totiž pouze dílčí součást asistované reprodukce, přičemž nevede k tomu, že by se dítě ocitlo v tísní nebo se stalo bezprizorní. Z těchto důvodů vláda konstatovala, že z volného uvážení státu nebylo vybočeno.¹⁰⁹

4.5 Rozhodnutí soudu

V rámci odůvodnění svého rozsudku se ESLP předně zabýval povahou práva na soukromý a rodinný život, a to ve vazbě na nutnost hledání spravedlivé rovnováhy při jeho kolizi s jinými právy nebo veřejnými zájmy. Připomněl, že stát v tomto ohledu disponuje prostorem pro volné uvážení, což znamená, že může zohledňovat řadu faktorů, mezi které patří nejen význam dotčeného zájmu jednotlivce, ale také intenzita dopadů jeho ochrany na zájmy jiných osob nebo celé společnosti. Míra uvážení státu je poté omezena, pokud se přijetí nebo uplatnění nějakého opatření dotýká důležitého aspektu utváření nebo zachování identity jednotlivce jako integrální součásti soukromého života.¹¹⁰ Přesto může být podle ESLP široká míra uvážení dána za předpokladu, že mezi státy neexistuje konsensus ohledně hodnocení důležitosti dotčeného zájmu nebo nejlepšího způsobu jeho ochrany. Zachování širokého prostoru pro volné uvážení lze pak spojovat zejména s oblastmi, které vyvolávají řadu etických otázek a jejichž regulace proto vyžaduje zvláště citlivý přístup.^{111, 112}

¹⁰⁹ Vyhláška č. 2022-1187, body 97–100.

¹¹⁰ *Jäggi proti Švýcarsku*, op. cit.

¹¹¹ *Jäggi proti Švýcarsku*, op. cit., body 103–105.

¹¹² Obdobně ESLP argumentoval rovněž ve své dřívější judikatuře týkající se různých otázek přístupu k asistované reprodukci, včetně s tím spojeného vyvažování práv zúčastněných osob nebo veřejných zájmů. Viz např. rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 3. 11. 2011, *J. H. a další proti Rakousku*, č. stížnosti 57813/00; rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 10. 4. 2007, *Evans proti Spojenému Království*, č. stížnosti 6339/05; rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 4. 12. 2007, *Dickson proti Spojenému Království*, č. stížnosti 44362/04.

Ve vztahu k povaze práva znát svůj původ poté ESLP připomněl, že čl. 8 EÚLP chrání rovněž vitální zájem jednotlivce na odhalení skutečné pravdy ohledně okolností svého početí nebo narození, jakožto důležitého aspektu personální identity.¹¹³ Význam tohoto zájmu se poté během času neoslabuje, protože může hrát významnou roli při formování identity člověka během celého života.¹¹⁴ S odkazem na judikaturu v oblasti anonymních porodů ESLP dále zdůraznil, že při zásahu do práva znát svůj původ je uvážení státu při vyvažování dotčených práv a zájmů značně omezeno, resp. podléhá striktnímu přezkumu. Nelze proto obecně ospravedlnit legislativní řešení, které právo znát svůj původ vůbec nereflakuje, jako tomu bylo v případě italské právní úpravy.¹¹⁵ Následně ESLP vztáhl tato východiska na problematiku anonymního dárcovství gamet. Především zdůraznil, že podle provedených studií neexistuje mezi členskými státy Rady Evropy konsensus ohledně toho, zda a za jakých podmínek nebo v jakém rozsahu má být právo na přístup k informacím o dárci garantováno. Kromě toho je dané téma spojeno s řadou etických otázek a kontroverzí, což je třeba vykládat ve prospěch uplatnění širokého prostoru pro volné uvážení při regulaci dané oblasti. Na druhou stranu vzal ESLP do úvahy nejen kritické stanovisko Parlamentního shromáždění Rady Evropy¹¹⁶, ale také přijetí nové francouzské právní úpravy a význam komerčních genetických testů, které skrze postupy genetické genealogie zákonnou garanci anonymity dárcovství gamet zpochybňují.¹¹⁷

Ve vazbě na podané stížnosti poté ESLP uvedl, že je posuzoval pouze v rovině tvrzeného zásahu do práva na soukromý život v jeho širokém pojetí, což zahrnuje také námitky stěžovatele ohledně zásahu do rodinného života v důsledku rizika založení pokrevního příbuzenství.¹¹⁸ V tomto směru ESLP zopakoval, že oba stěžovatelé se narodili v době, kdy francouzská právní úprava znemožňovala přístup k jakýmkoliv informacím o dárci, pakliže na jeho straně nebylo diagnostikováno závažné genetické onemocnění. Výjimkou byly pouze informace o jeho zdravotním stavu ve prospěch ošetřujícího lékaře takto počaté osoby. V roce 2022 sice nabyla platnosti nová právní úprava, která na žádost umožňuje zpřístupnění neidentifikovatelných údajů nebo odhalení identity dárce s jeho souhlasem, ale její aplikace může být ve vztahu k některým dřívějším darovacím cyklům problematická. Souhlas dárce totiž nelze vynutit, přičemž získání požadovaných údajů je podmíněnou dohledáním spisové dokumentace, což se u jednoho ze stěžovatelů ukázalo po přechodnou dobu jako problematické. Z pohledu ESLP proto bylo nutné při posouzení pozitivního závazku státu reflektovat jak situaci stěžovatelů na straně jedné, tak specifickou povahu řešených otázek a s tím spojenou kompetenci francouzského zákonodárce na straně druhé.¹¹⁹

¹¹³ *Mikulić proti Chorvatsku*, op. cit.

¹¹⁴ *Jäggi proti Švýcarsku*, op. cit.

¹¹⁵ *Godelli proti Itálii*, op. cit.

¹¹⁶ Parliamentary Assembly. Recommendation 2156 (2019) – Anonymous donation of sperm and oocytes: balancing the rights of parents, donors and children.

¹¹⁷ *Gauvin-Fournis a Silliau proti Francii*, op. cit., body 111–112.

¹¹⁸ *Ibid.*, bod 109.

¹¹⁹ *Ibid.*, body 113–115.

V této souvislosti ESLP výslovně zdůraznil, že původní zákaz anonymity dárcevnství gamet ve francouzském právu byl důsledkem rozsáhlé diskuse a snahy o jednotné uplatnění etických zásad a principů při darování částí lidského těla. Z uvedených studií a stanovisek kompetentních orgánů navíc vyplývá, že dané legislativní řešení bylo v následujících letech opakovane posuzováno a kriticky hodnoceno.¹²⁰ Podle ESLP nelze francouzskému zákonodárci vytýkat, že k jeho zásadní revizi přistoupil až po dlouhé době, protože musel zohlednit nejen etickou stránku daného problému, ale také analýzu různých dopadů spojených se zrušením principu anonymity.¹²¹ Stejně tak nelze považovat za nelegitimní, pokud zákonodárce původně upřednostnil ochranu soukromí dárce, stability rodiny a veřejného zájmu na využívání metod asistované reprodukce za účasti třetí osoby.¹²² Nejednalo se navíc o absolutní anonymitu, protože bylo za určitých podmínek obecně umožněno získat informace o zdravotním stavu dárce, přestože ani ve vztahu k přístupu k takovému druhu informací neexistuje mezi členskými státy konsensus. Nová právní úprava poté poskytuje stěžovatelům možnost žádat o zpřístupnění identity dárce nebo konkrétních údajů týkajících se jeho osoby, ačkoliv za účelem zachování právní jistoty vyžaduje souhlas dárce, kterému byla anonymita bezpodmínečně garantována. Z uvedených důvodů ESLP dospěl k závěru, že nedošlo k porušení čl. 8 ve spojení s čl. 14 EÚLP.¹²³

4.6 Souhlasné a nesouhlasné stanovisko

Ačkoliv ESLP rozhodl v neprospěch stěžovatelů, jednalo se o velmi těsný výsledek, neboť k přijetí daného rozhodnutí došlo poměrem hlasů 4:3. To jen potvrzuje kontroverznost celého tématu a nejednoznačnost názorů na řešení s ním spojených otázek eticko-právního charakteru. Ve věci bylo uplatněno jedno souhlasné a jedno společné nesouhlasné stanovisko. Autorem souhlasného stanoviska byl soudce Elósegui, který již v úvodu deklaroval, že se s většinovým rozhodnutím ztotožňuje, přičemž jeho záměrem je posílit právní argumenty, na kterých byly závěry soudu založeny. V této souvislosti předně konstatoval, že existují různé filozofické přístupy k identitě jednotlivce, které se odrážejí v pluralitě legislativních přístupů, zrcadlících kulturní, politické a další zvláštnosti. To platí rovněž pro evropské prostředí, kde je právní úprava rozmanitá. Ve Francii prošla dlouhým vývojem, který je podle soudce Elósegui nutné posuzovat v kontextu společenských změn. Nakonec došlo novým zákonem o bioetice z roku 2021 ke zrušení principu striktní anonymity, protože dosavadní právní úprava byla vnímána jako problematická. Soudce Elósegui dále nezpochybnil, že stěžovatelé prožili psychické útrapy, když nemohli získat informace o svém původu. Na druhou stranu zdůraznil, že nová právní úprava nemá působit zpětně, protože je tím respektována právní jistota třetích osob jako projev demokracie a lidských práv. Francouzský zákonodárce proto usiloval o dosažení spravedlivé rovnováhy, když odtajnění dříve provedených darovacích cyklů podmínil výslovným souhlasem dárce.

¹²⁰ *Gauvin-Fournis a Silliau proti Francii*, op. cit., body 121–127.

¹²¹ *Ibid.*, bod 123.

¹²² *Ibid.*, body 119–120.

¹²³ *Ibid.*, body 130–133.

Odlišný názor vyjádřili soudci Ravarani, Mourou-Vikström a Gnatovskyy, když společně uplatnili nesouhlasné stanovisko, ve kterém úvahy a závěry ESLP z různých důvodů zpochybnili. Předně poukázali na skutečnost, že stěžovatelům bylo znemožněno realizovat jejich právo na identitu z důvodu velmi přísné právní úpravy spojené se zdoluhavým procesem přijímání legislativních změn. Oba stěžovatelé od dětství nebo mladé dospělosti museli vyrůstat s pochybnostmi ohledně svého původu, aniž by měli naději, že jim budou tyto okolnosti někdy objasněny. Vnitrostátní orgány poté ve svých argumentech zcela jednostranně upřednostnily význam sociální či emocionální rodiny na úkor rodiny biologické, přestože její vliv na utváření identity jednotlivce nelze bagatelizovat. Vláda navíc prokazatelně usilovala o prolomení striktní anonymity již mnohem dříve, ačkoliv tato snaha byla úspěšná až v roce 2021. Nově přijatá úprava má však na stěžovatele jen omezený dopad, protože je podmíněna souhlasem dárce, který v případě stěžovatelky již nežije, přičemž u stěžovatele nelze takový souhlas presumovat.¹²⁴ Dotyční soudci dále zpochybnili úvahy ESLP ohledně míry volného uvážení. Podle jejich názoru je třeba zohlednit nejen menšinové zastoupení anonymity v evropských státech, ale také zvláštní význam práva znát svůj původ a nejlepší zájem dítěte, před kterým by neměla být ochrana dárce jako dospělé osoby upřednostňována. Není navíc jasné, zda by dárce měl zájem na utajení své identity rovněž po smrti.¹²⁵

4.7 Zhodnocení

Za účelem zhodnocení daného rozhodnutí a v něm použité argumentace je předně nutné věnovat pozornost doktríně volného uvážení a způsobu, jakým byla v dané věci použita, protože se jednalo o hlavní východisko přijatého řešení. Za často diskutovanou slabinu doktríny volného uvážení jako metodologického postupu vytvořeného přímo v judikatuře ESLP lze považovat její kazuistickou povahu, což znamená, že je běžně používána doslova případ od případu.¹²⁶ Na jednu stranu tím vzniká ESLP větší prostor pro manévrování. Na druhou stranu se prohlubuje nepředvídatelnost rozhodování, což může být problematické nejen z pohledu účastníků konkrétního řízení, ale také ve vztahu ke snaze formulovat obecná (doktrinální) východiska pro budoucí rozhodování případů podobného charakteru. V kontextu řešeného případu byly rozhodné zejména dva aspekty, které zde v podstatě stály proti sobě a zásadně ovlivnily způsob použití daného metodologického postupu, resp. rozsah prostoru pro volné uvážení státu při regulaci anonymního dárce gamet. Prvním z nich byl již uvedený význam práva znát svůj původ, který prostor pro volné uvážení státu podrobuje přísné kontrole, čímž dané právo de facto favorizuje a směřuje tak proti justifikaci anonymního dárce gamet. Opačný účinek měl druhý aspekt, kterým je citlivá etická povaha tématu, která se typicky projevuje v různorodosti legislativních přístupů. Lze konstatovat, že čím více je téma kontroverzní a nejednotně regulované, tím širší je prostor pro uvážení. Právě tento argument ESLP použil k tomu, aby v projednávané věci částečně

¹²⁴ *Gauvin-Fournis a Silliau proti Francii*, op. cit.

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ WIŚNIEWSKI, A. On the Theory of Margin of Appreciation Doctrine. *Polish Review of International and European Law* [online]. 2012, s. 66 [cit. 22. 10. 2023]. DOI: <https://doi.org/10.21697/priel.2012.0.0.02>

upozadil význam práva znát svůj původ jako integrální součásti práva na soukromý život. K tomu mu dopomohlo nezohlednění nejlepšího zájmu dítěte, které by jinak mělo v souladu s dosavadní judikaturou vést k vyššímu standardu ochrany identity jednotlivce.¹²⁷ Ačkoliv stěžovatelé byli v době řízení již dospělými osobami, nastaly u nich problémy spojené s formováním identity a pátráním po svém biologickém původu mnohem dříve, u stěžovatele dokonce ještě v době nezletilosti, což obecně nebude v těchto případech výjimkou a mělo by být při celkovém zhodnocení právní úpravy vzato v potaz.¹²⁸

Bez ohledu na tuto skutečnost je nutné připustit, že způsob použití argumentu nedostatkem mezistátního konsensu při hodnocení rozsahu volného uvážení z dosavadní rozhodovací praxe ESLP nevybočuje. Z již uvedených studií totiž vyplývá, že v některých evropských státech je stále uplatňována striktní anonymita dárcevnství gamet, byť lze tento přístup považovat za menšinový, včetně tendencí k jeho dalšímu oslabení.¹²⁹ ESLP poté v minulosti dovodil široký prostor pro uvážení dokonce v oblastech, kde bylo možné považovat posuzovaný (národní) legislativní přístup za ojedinělý, což lze demonstrovat nejen na případě francouzské právní úpravy anonymních porodů,¹³⁰ ale také na polské interrupční legislativě.¹³¹ Podle názoru autora se ovšem nejedná o vhodné používání doktríny volného uvážení, protože lze jen stěží očekávat, že u takových témat dojde k dosažení naprosté jednoty národních přístupů, což ostatně platí pro všechna kontroverzní témata, která jsou kulturně podmíněna a vyvolávají řadu etických otázek.¹³² Proto by mělo být uplatňováno citlivější měřítko, které bude považovat za relevantní převažující charakter regulace, a to při zohlednění aktuálního trendu nebo předpokladu budoucího vývoje.

Bez ohledu na tuto skutečnost platí, že ani citlivou etickou povahu tématu a s tím spojené dovození širokého prostoru pro volné uvážení nelze podle dosavadní judikatury pojmát způsobem, že by stát mohl některý z kolidujících zájmů zcela opomenout.¹³³ Jinými slovy, na hledání spravedlivé rovnováhy nelze rezignovat, natož u práva znát svůj původ jako významného projevu práva na soukromý život. Ve srovnání s rozsudkem ve věci Godelli proti Itálii může být namítáno, že předchozí francouzská právní úprava anonymního dárcevnství gamet umožňovala alespoň zpřístupnění údajů o zdravotním stavu dárce. Proti tomu je ale možné argumentovat tím, že judikaturou opakovaně potvrzené právo na přístup k informacím podstatným pro autonomní rozvoj osobnosti nelze z povahy věci spojovat s přístupem k omezeným údajům o zdravotním stavu dárce. Taková informace má totiž především terapeutické využití, aniž by měla přímý vliv na pravdivé utváření personální identity

¹²⁷ Rozsudek ESLP ze dne 22. 11. 2022, *D. B. a ostatní proti Švýcarsku*, č. stížnosti 58817/15 a 58252/15.

¹²⁸ Viz také argumentace použitá v rámci nesouhlasného stanoviska.

¹²⁹ CALHAZ-JORGE a kol., op. cit.

¹³⁰ *Odièvre proti Francii*, op. cit.

¹³¹ KAPELAŇSKA-PRĘOWSKA, J. The Scales of the European Court of Human Rights. *Health and Human Rights Journal* [online]. 2021, roč. 23, č. 2, s. 213–224 [cit. 1. 2. 2024]. Dostupné z: <https://www.hhrjournal.org/2021/11/the-scales-of-the-european-court-of-human-rights-abortion-restriction-in-poland-the-european-consensus-and-the-states-margin-of-appreciation/>

¹³² Příkladem může být regulace jiných aspektů asistované reprodukce, anonymních porodů, náhradního mateřství, interrupcí nebo eutanazie.

¹³³ *Godelli proti Itálii*, op. cit.

ve smyslu sebepojetí jednotlivce. Jinak řešeno, přístup ke zdravotním údajům dárce, navíc ve prospěch ošetřujícího lékaře, s podstatou práva znát svůj původ materiálně nesouvisí. Pokud tedy z odůvodnění rozsudku a souhlasného stanoviska vyplývá, že francouzský zákonodárce tímto krokem usiloval o dosažení spravedlivé rovnováhy, není podle autora tento závěr racionálně zdůvodněn. Naprosté opomenutí práva znát svůj původ nelze legitimně zdůvodnit a mělo by představovat porušení pozitivního závazku státu.

K tomu je vhodné doplnit, že ani odkaz na potřebu ochrany práv jiných osob a veřejných zájmů nelze přejímat nekriticky. Předně je třeba zdůraznit, že motivace dárců může být různého druhu, přičemž jsou i tací, kteří mají zájem na tom, aby jejich identita mohla být biologickým potomkům zpřístupněna.¹³⁴ Předchozí francouzská právní úprava však tuto skutečnost vůbec nereflektovala, když neumožňovala odhalení identity dárce ani za předpokladu, kdyby s tím výslovně souhlasil nebo o to dokonce aktivně usiloval. Pakliže by francouzský zákonodárce koncipoval původní právní úpravu přímo na principu „otevřené identity“, potenciální dárci by byli na základě informovaného souhlasu předem srozuměni s tím, že jejich identita může být za určitých podmínek zpřístupněna, takže by se jednalo o jejich svobodné rozhodnutí. Zde by pak sehrával podstatný význam spíše veřejný zájem na dostatečném počtu dárců, protože by mohla řadu z nich obava z dohledání a kontaktování ze strany potomka odradit. Ze zkušeností států, které již v minulosti k odtajnění celého procesu přistoupily, však nevyplývá, že by tento krok měl z dlouhodobého hlediska za následek markantní úbytek dárců gamet, notabene takový, který by přístup k danému způsobu léčby neplodnosti podstatně omezil.¹³⁵ Také zde bylo na místě uvažovat o kompromisním řešení, kterým by vedle souhlasu dárce se zpřístupněním identity mohlo být poskytnutí neidentifikovatelných údajů, které by ho neumožnily ztotožnit.¹³⁶ Nabízela se tedy řada různých modifikací, které se v jednotlivých evropských státech v různé podobě vyskytují, aniž by musely mít podobu jednostranného řešení v podobě „otevřené identity“ nebo „striktní anonymity“. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že výše uvedené možnosti řešení diskutované lidskoprávní kolize nemají vazbu pouze na úvahy ohledně budoucí právní úpravy, ale také ve vazbě na hodnocení toto, zda bylo omezení práva znát svůj původ ze strany francouzského zákonodárce proporcionální, tedy vhodné, potřebné a přiměřené v užším slova smyslu.

Francouzský zákonodárce ostatně sám dospěl k názoru, že dosavadní právní úprava založená na principu striktní anonymity není udržitelná, pročez přijal zákon bioetice z roku 2021, který anonymitu zrušil. Je však nutné zdůraznit, že ESLP tuto legislativní změnu neposuzoval komplexně, ale ve vazbě na situaci stěžovatelů, kteří se narodili za účinnosti původní právní úpravy. Použitelnost nového právního režimu je nicméně podmíněna udělením výslovného souhlasu dárce, bez něhož nemůže být jeho identita zpřístupněna, stejně jako neidentifikovatelné údaje o jeho osobě. Nepochybně silným argumentem pro vyloučení retroaktivity

¹³⁴ KIRKMAN-BROWN, J. a kol. Good practice recommendations for information provision for those involved in reproductive donation. *Human Reproduction Open* [online]. 2022, s. 3 [cit. 21. 10. 2023]. DOI: <https://doi.org/10.1093/hropen/hoac001>

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Srov. *Odièvre proti Francii*, op. cit.

nového zákona proti vůli dárce byla právní jistota a důvěra v právo. Tomu nasvědčuje skutečnost, že ani v jiných evropských státech nedošlo v minulosti ke zpětnému odtajnění již proběhlých darovacích cyklů, byť takový krok nelze vyloučit.¹³⁷ Ve vazbě na skutkové okolnosti případu to nicméně znamená, že přinejmenším u jednoho ze stěžovatelů nelze novou právní úpravu vůbec aplikovat, protože dárce je již po smrti, pročež nemůže souhlas udělit. K tomu nemuselo dojít za předpokladu, kdyby byla změna právní úpravy přijata mnohem dříve. Ačkoliv ESLP postup francouzského zákonodárce omlouval citlivou povahou tématu a potřebou vedení širší diskuse, je vhodné připomenout, že na potřebu prolomení striktní anonymity bylo skrze zprávy a stanoviska kompetentních orgánů otevřeně a opakovaně poukazováno již od roku 1998. Líknavost zákonodárce by neměla být hodnocena k jeho prospěchu, stejně jako by neměla být kladena k tíži stěžovatelů, kteří po dlouhou dobu psychicky strádali, aniž by mohli ovlivnit jak okolnosti svého početí, tak vývoj legislativy v dané oblasti.

Přestože pak nelze zásadní význam právní jistoty v evropské právní kultuře zpochybnit, je otázkou, zda nebylo na místě uvažovat o jejím přiměřeném omezení alespoň ve vztahu k některým údajům o dárce, které ho neumožní ztotožnit, čímž by do jeho práva na soukromý život nebylo zasaženo tak intenzivním způsobem. Je navíc nutné doplnit, že právní jistotu ohledně zákonem garantované anonymity nelze za současných technologických a společenských podmínek pojmát zcela dogmaticky. Jedná se o důsledek rozvoje genetické genealogie neboli neustálého rozšiřování a provázání soukromých genetických databází, jejichž prostřednictvím může být zákonem stanovená překážka anonymity reálně obcházena. Osoba počatá z darovaných gamet totiž může výsledek svého testu DNA (tzv. Direct-to-consumer genetic testing) vložit do některé z těchto databází a umožnit jeho srovnání s ostatními genetickými profily, které jsou zde dobrovolně sdíleny. Je třeba zdůraznit, že sám dárce nemusí svůj genetický profil vůbec sdílet, ale přesto může být dohledán na základě shody s genetickým profilem některého z jeho blízkých nebo vzdálených příbuzných, kteří by následně poskytli informace vedoucí k odhalení jeho identity, resp. k jeho identifikaci jako dárce a biologického rodiče.¹³⁸ Ačkoliv se takový výsledek může zdát nepravděpodobný, je třeba doplnit, že v těchto databázích je momentálně po celém světě evidováno několik desítek miliónů genetických profilů, přičemž tento počet exponenciálně narůstá. Na tento fenomén a s ním spojené zpochybnění konceptu anonymity ostatně poukazuje nejen doktrína¹³⁹, ale také Evropská společnost pro lidskou reprodukci a embryologii.¹⁴⁰ Již v roce 2019 byly poté medializovány příběhy osob, které se pomocí genetické genealogie svého biologického

¹³⁷ Viz již uvedená situace ve státě Victoria.

¹³⁸ KIRKMAN-BROWN a kol., op. cit., s. 4.

¹³⁹ Viz např. WODOSLAWSKY, S. a kol. *Sperm donor attitudes and experiences with direct-to-consumer genetic testing*. *F & S Reports* [online]. 2023, roč. 4, č. 1, s. 36–37 [cit. 22. 10. 2023]. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.xfre.2022.12.004>; HARPER J.C. a kol. *The end of donor anonymity: how genetic testing is likely to drive anonymous gamete donation out of business*. *Human Reproduction* [online]. 2016, roč. 31, č. 6, s. 1137 [cit. 22. 10. 2023]. Dostupné z: https://ugc.futurelearn.com/uploads/files/be/7e/be7e6593-821c-49d8-8e84-b7e03e4d24f5/Harper_2016.pdf

¹⁴⁰ *Donor anonymity 'a thing of the past'*. *European Society of Human Reproduction and Embryology* [online]. [cit. 1. 2. 2024]. Dostupné z: <https://www.focusonreproduction.eu/article/News-in-Reproduction-Gamete-donation>

původu dopátraly, a to navzdory formálně uplatňovanému principu anonymity.¹⁴¹ Tyto skutečnosti svědčí o tom, že právní jistotu již nelze v dané oblasti používat jako nějaký axiom, pakliže nemá být pojmána čistě formalisticky. Zákonodárce totiž není nadále schopen objektivně zajistit, že identita dárce nebude ex post odhalena, přestože s tímto přesvědčením pravděpodobně v minulosti darovací cyklus absolvoval.

Závěr

Cílem tohoto článku bylo provést kritický rozbor rozsudku ESLP ve věci *Gauvin-Fournis a Silliau proti Francii*, ve kterém byla poprvé posuzována legitimita anonymního dárce gamet, a to na podkladě řešení kolize mezi právem znát svůj původ a jinými lidskými právy nebo veřejnými zájmy. V této souvislosti bylo nejprve vysvětleno, že dárce gamet není napříč evropskými státy jednotně regulováno. Uplatňování striktní anonymity však nelze považovat za převažující, přičemž lze pozorovat tendence k dalšímu oslabení daného přístupu. Hlavním důvodem je ochrana práva znát svůj původ, které je výslovně zakotveno v Úmluvě o právech dítěte a které spočívá v umožnění přístupu k informacím o biologických rodičích. Při jeho výkladu je nutné reflektovat základní princip nejlepšího zájmu dítěte, který svědčí pro závěr, že dítě se má již v útlém věku dozvědět pravdu o okolnostech svého početí a narození, aby se později mohlo na základě svobodného rozhodnutí domáhat zpřístupnění konkrétních informací o svých skutečných kořenech. K reálné ochraně daného práva nicméně dochází zejména ve vazbě na čl. 8 EÚLP. Z dosavadní judikatury v příbuzných tématech vyplývá, že právo znát svůj původ má význam pro utváření identity jednotlivce a lze ho považovat za integrální součást práva na soukromý život. V důsledku toho je volné uvážení státu a priori omezeno, resp. podléhá přísné kontrole. Tím spíše je nutné postupovat obezřetně u stěžovatelů v postavení dítěte, jehož nejlepší zájem musí být při aplikaci EÚLP zohledněn. Přesto může být právo znát svůj původ omezeno ve prospěch ochrany práv jiných osob nebo veřejných zájmů, jejichž složení se může v jednotlivých oblastech odlišovat. V rámci hledání a hodnocení spravedlivé rovnováhy při jejich vyvažování hraje roli také skutečnost, zda a jak eticky citlivé otázky jsou s dotčenou oblastí spojovány, což se může projevit nejen v absenci jednotné mezistátní regulace, ale také v souvisejícím stanovení rozsahu pro volné uvážení.

Tyto poznatky byly následně aplikovány na rozsudek ve věci *Gauvin-Fournis a Silliau proti Francii*, podle něhož uzákonění a uplatňování striktní anonymity dárce gamet nepředstavovalo porušení pozitivního závazku státu k ochraně práva na soukromý život. Ve vztahu k odůvodnění rozsudku bylo mimo jiné zdůrazněno, že ESLP v podstatě upozadil právo znát svůj původ ve prospěch ochrany jiných individuálních a veřejných zájmů, zejména

¹⁴¹ ISHII, T., BERIAIN, I. Shifting to a model of donor conception that entails a communication agreement among the parents, donor, and offspring. *BMC Medical Ethics* [online]. 2022, roč. 13, č. 18 [cit. 2. 2. 2024]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8895777/#CR25>; CHUNG, E., GLANZ, M., ADHOPIA, V. Donor-conceived people are tracking down their biological fathers, even if they want to hide. *CBC: Science* [online]. 25. 1. 2018 [cit. 2. 2. 2024]. Dostupné z: <https://www.cbc.ca/news/science/sperm-donor-dna-testing-1.4500517>

s důrazem na postavení a právní jistotu dárce gamet. Svoji argumentaci primárně založil na citlivé povaze daného tématu a na absenci evropského konsensu, což má svědčit pro širokou míru volného uvážení. Kritika tohoto postupu byla založena především na tom, že ani eticky citlivá povaha tématu by neměla umožnit některé z dotčených zájmů nebo práv zcela ignorovat. Pokud však stěžovatelé měli objektivně umožněn pouze podmíněný přístup ke zdravotním údajům o dárce, nejedná se o informace, které by se dotýkaly skutečné podstaty daného práva, tedy možnosti získat informace umožňující svobodné utváření personální identity. Bez ohledu na tuto skutečnost bylo s odkazem na odborné studie zdůvodněno, že prolomení principu anonymity nemusí být vždy v rozporu se zájmy dárců gamet, ani nemusí vést z dlouhodobé perspektivy k jejich razantnímu úbytku. Je sice pravda, že právní úprava není v Evropě jednotná, ale dlouhodobě směřuje ke zrušení nebo oslabení anonymity, což by mělo být při stanovení rozsahu pro volné uvážení reflektováno. Francouzský zákonodárce ostatně sám přistoupil k radikální změně právní úpravy, avšak až po více než dvou desítkách let, ačkoliv byl na nedostatky právní úpravy během dané doby ze strany kompetentních orgánů opakovaně upozorňován. Důsledkem jeho liknavosti se jeden ze stěžovatelů nemůže nové právní úpravy vůbec dovolávat, protože její aplikace je obligatorně podmíněna souhlasem dárce, který již nežije. V tomto ohledu bylo zdůrazněno, že stěžovatelé by neměli na pasivitu zákonodárce doplácet. Přestože nemožnost zpětného prolomení anonymity skrze novou právní úpravu a bez souhlasu dárce lze legitimně zdůvodnit principem právní jistoty, mohlo být uvažováno o nárokovém zpřístupnění alespoň neidentifikovatelných údajů, které by samy o sobě odhalení identity dárce neumožnily. ESLP současně dostatečně nezohlednil narůstající význam genetické genealogie, která prokazatelně umožňuje zákonem stanovenou anonymitu obcházet, čímž dochází navzdory záměru zákonodárce k oslabení garance anonymity a s tím spojené právní jistoty. ESLP proto uplatnil zdrženlivý přístup, který je u něj typický i při posuzování jiných kontroverzních otázek. Nadějí pro stěžovatele je nicméně skutečnost, že věc byla předložena k posouzení Velkému senátu, který teprve rozhodne s konečnou platností.